

Araştırma Makalesi / Research Article

ESKİŞEHİR ALMAN DEMİRYOLU OKULUNUN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ (1896-1918)*

Muzaffer TEPEKAYA**

Öz

Bu çalışmada, Almanya'nın Osmanlı topraklarında inşa ettiği demiryolları ve bu çerçevede takip ettiği ekonomik, siyasi ve kültürel politikası sonucunda Eskişehir'de kurduğu Eskişehir Demiryolu Okulunun kuruluşu ve faaliyetleri ele alınmıştır. Araştırmamız, Alman Devlet Arşivi (Bundesarchiv), Almanya Dışişleri Bakanlığı Arşivi (Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes) ile Başbakanlık Osmanlı Arşivi gibi birincil kaynaklarla birlikte ikincil araştırma eserlerine dayanmaktadır.

II. Wilhelm'in iktidara geldiği 1888'den itibaren Almanya'nın dış politikadaki amacı, sömürgecilik yarışında İngiltere'nin önüne geçmektir. Almanya, bu amaçla Osmanlı Devleti'ne yakınlaştı. XIX. yüzyılın sonlarına doğru Almanya, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki en yakın müttefiki oldu. Böylece bir yandan Osmanlı Devleti'nin jeopolitik konumunu diğer yandan da Ham madde kaynaklarını kullanmayı hedefliyordu. Bunun için Bağdat demiryolu projesini ortaya atmış ve bu hattı gerçekleştirebilmek üzere Osmanlı Devleti'nden birçok imtiyaz almıştır. Almanlar, bir yandan Bağdat demiryolu çalışanlarının çocukları için resmî nitelikte sayılabilecek ruhsatlı ya da ruhsatsız okullar açarken diğer yandan ruhsatsız misyoner yetimhanesi ve okulları açmışlardır.

Bu okullardan biri de Bağdat demiryolu hattının kavşak noktası kabul edilen Eskişehir'deki, 21 Kasım 1896'da ruhsatı alınarak 1898'de faaliyete geçen Eskişehir Alman Demiryolu Okuludur. Okul, Anadolu Demiryolu Osmani Şirketi tarafından Eskişehir istasyonu yanında demiryolu memur ve işçilerinin çocuklarının eğitim ve öğretimi için açıldı. Almanlar, demiryolu şantiyesinde çalışan Avrupalıların çocuklarına eğitim verdiği gibi gayrimüslim çocukları da okullarına kabul ediyorlardı. Bu incelemede Birinci Dünya Savaşı sonlarına kadar faaliyet gösteren bu okulun kuruluş amacı, yönetim ve işleyişi, eğitim öğretim içeriği ve programları birlikte ele alınmıştır. Birinci Dünya Savaşı başlayınca Osmanlı yönetimi tarafından kapitülasyonlar kaldırılmış ve akabinde yabancılara verilen imtiyazlar lağvedilerek bütün azınlık ve ecnebi mektepleri, Maarif Nezâretine bağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin aldığı bu kararlara savaş durumu sebebiyle çok fazla itiraz edilmemiştir. Almanya savaşı kaybedince de okul tasfiye edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Almanya, Osmanlı, Demiryolu, Eskişehir, Eğitim Tarihi.*

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.

There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
(muzaffer.tepekaya@cbu.edu.tr), (Orcid: 0000-0001-6232-2855).

ESTABLISHMENT AND ACTIVITIES OF THE ESKİŞEHİR GERMAN RAILWAY SCHOOL (1896-1918)

Abstract

In this study, the establishment and activities of the Eskişehir Railway School in Eskişehir as a result of the railways built by Germany in the Ottoman lands and the economic, political and cultural policy followed in this framework. Our research is based on secondary research works with primary sources such as the German State Archive (Bundesarchiv), the German Foreign Ministry Archive (Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes) and the Prime Ministry Ottoman Archive.

II. Since Wilhelm came to power in 1888, Germany's aim in foreign policy was to get ahead of Britain in the colonial race. For this purpose, Germany got closer to the Ottoman Empire. XIX. Towards the end of the century, Germany became the Ottoman Empire's closest ally in Europe. Thus, it aimed to use the geopolitical position of the Ottoman Empire on the one hand and raw material resources on the other. For this, Baghdad launched the railway project and received many concessions from the Ottoman Empire in order to realize this line. On the one hand, the Germans opened licensed or unlicensed schools for the children of Baghdad railway workers, which could be regarded as official, on the other hand, they opened unlicensed missionary orphanages and schools.

One of these schools is the Eskişehir German Railway School in Eskişehir, which is accepted as the junction point of the Baghdad railway line, and started its activities in 1898 after obtaining its license on 21 November 1896. The school was opened by Anadolu Railway Osmani Company next to Eskişehir station for the education and training of the children of railway officers and workers. The Germans admitted non-Muslim children to their schools as well as educating the children of Europeans working on the railway construction site. In this study, the purpose of establishment, management and operation of this school, which operated until the end of the First World War, and its educational content and programs were discussed together. When the First World War started, the capitulations were abolished by the Ottoman administration and subsequently the privileges given to foreigners were abolished and all minority and foreign schools were attached to the Ministry of Education. These decisions taken by the Ottoman State were not subject to much objection due to the war situation. When Germany lost the war, the school was liquidated.

Keywords: Germany, Ottoman, Railway, Eskişehir, Education History.

Giriş

Almanya, II. Wilhelm'in iktidara geldiği 1888'den itibaren hammadde ve pazar sıkıntısını gidermek için Bağdat demiryolu projesini ortaya atmış ve bu hattı gerçekleştirebilmek üzere Osmanlı Devletinden birçok imtiyaz almıştır. Almanlar gerek Bağdat demiryolu projesi gerekse aldıkları yoğun silah siparişleri vesilesiyle Osmanlı ile dostane ilişkiler kurmuşlar ve Osmanlı ülkesindeki Gayri Müslim tebaa ve Türk olmayan diğer Müslüman unsurlarla da ilgilenmişlerdir.

Almanya'yı Osmanlı'ya dost gibi gösteren husus, onun, diğer sömürge ülkeleri gibi Osmanlı'yı parçalamak istiyor izlenimi vermemesinin yanında, sömürgeleri arasında Müslüman bir ülke olmamasıydı.

Almanya, Osmanlı Devleti bünyesinde ilk olarak Deutsche Bank aracılığı ile, 6 Ekim 1888'de Haydarpaşa-İzmit demiryolunu işletme ve İzmit-Ankara demiryolunu inşa etme hakkını aldı. Ayrıca bu demiryolunun Samsun, Sivas ve Diyarbakır üzerinden Bağdat'a kadar uzatılması da şart koşuldu. Böylece "Anadolu Demiryolu Kumpanyası" doğdu ve Osmanlı Devleti'nde ilk Alman demiryolculuğu başlamış oldu.

Eskişehir Alman Demiryolu Okulunun kurulmasına temel teşkil eden Eskişehir demiryolu yapımı, 1888 imtiyaz antlaşması ile Almanya'ya verilmiş olmasına rağmen yapım şirketi Alman-Fransız ortaklığından oluşmuştur. İnşaatına 1889'da başlanan hat, 1892'den itibaren Eskişehir-İstanbul seferlerine başlamıştır. Eskişehir demiryolu, genel olarak Anadolu demiryolu hattından beklenen amaca hizmet etti. Bir başka deyişle Eskişehir, Ankara ve Konya hububatını demiryolu aracılığı ile İstanbul ve Avrupa'ya ulaştırıldı. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında demiryolunun gelişi, Eskişehir'in ekonomik ve sosyal gelişimine önemli katkılar sağladı. Demiryolu sonrasında Ankara'nın Batı Anadolu ile İstanbul'un da bütün Anadolu kentleriyle bağlantısı Eskişehir üzerinden kurulmaya başlandı.

Almanlar, Bağdat demiryolunu gerçekleştirmek uğruna bir yandan resmi olarak Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler içinde olmuşlar ve Osmanlı topraklarındaki azınlıklarla ilgilenmedikleri izlenimini vermişler, diğer yandan ise gayri resmi olarak ülkedeki her türlü azınlığı kendi yanlarına çekmek, Alman Yahudilerini Filistin topraklarına yerleştirmek, Arap Hıristiyanların, Alman misyonerleri sayesinde kendi Protestan mezheplerinin mensubu yapmaktan peşinde idiler.

Almanların Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinde en belirleyici unsurlardan biri de Osmanlı coğrafyasında yaşayan Ermeni nüfusu olacaktır. Zira Almanlar, Ermenileri kendi siyasi ve ekonomik sahalarını genişletecek bir kaynak olarak görmüş ve onlarla ilgili politikalarına ayrı bir önem vermişlerdir. Amaçları Osmanlı ülkesinde diğer büyük Avrupa devletleri gibi kendilerine bağlı bir Ermeni varlığı oluşturmaktır.

Araştırmamız, Alman Devlet Arşivi (Bundesarchiv), Almanya Dışişleri Bakanlığı Arşivi (Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes) ile Başbakanlık Osmanlı Arşivi gibi birincil kaynaklarla birlikte ikincil araştırma eserlere dayanmaktadır. Bu makalede, Almanya'nın Osmanlı ülkesi üzerinde kurduğu demiryolları ve bu çerçevede takip ettikleri siyasi, ekonomik ve kültürel politikaları sonucunda Eskişehir'de kurdukları Eskişehir Alman Demiryolu Okulunun kuruluşu ve faaliyetleri; ulaşabildiğimiz okula ait raporlar, belgeler ve araştırma eserler incelenerek değerlendirilmiştir.

1. Osmanlı Devleti'nde Yabancı Okullar

Osmanlı Devleti, fethettiği yerlerde yerel halka din, dil, gelenek ve göreneklerinde tamamen serbest hareket etme hakkı tanımıştır. Bununla birlikte eğitim ve öğretim kurumlarını açma ve yönetme konusunda da serbest bırakmıştır. İmparatorluğun yönetiminde bulunan gayri Müslimlere de Müslümanlar gibi eğitim ve kültür kurumları açma ve yönetme hakkı verilmiştir. Önce Rumlara verilen bu haklar daha sonra Ermeni ve Yahudilere de tanınmıştır. Bu okul ve kurumlar, aynı Türk-İslâm okulları ve kurumları gibi devlet tarafından değil, zenginler, hayır severler ve cemaatler tarafından kuruluyor ve destekleniyordu. Böylece nasıl ki her caminin yanında bir mektep ve medrese bulunuyor ise her kilise ve havranın yanında da öyle azınlık okulları vardı.¹

Osmanlı ülkesinde açılan ikinci grup yabancı okullar, Avrupa devletlerinin açtığı okullardır. Bu okulların Türkiye'de açılışlarının başlangıcı, Fransa ile Osmanlı Devleti arasında 1536 yılında imzalanan kapitülasyonlara dayanır. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlerde pek zararı olmayan, hatta yararları da görülen kapitülasyonlar, 18. yüzyıldan itibaren aleyhte işlemeye başladı. Avrupa'nın kilisenin baskısından kurtulduğu, kapitalist ruhun geliştiği, bilim ve tekniğin yeni bir ilerleme ve aydınlığa kavuştuğu dönemde, durum tamamen tersine döndü. Artık, Osmanlı ülkesi serbest bir hammadde pazarı ve yabancıların kayıtsız şartsız kazanç sağlayabildikleri ticaret merkezi olmakla birlikte yabancı okullar ve azınlık okulları cenneti haline geldi

Yabancı okulların amacı, özellikle Asya ve Afrika'da Hristiyanlığı ve mezhepleri yaymak, Hristiyan çocukları eğitmek ve onları hâkim unsura karşı üstün hale getirmek, halkın arasına girip milli birliği bozmak, ülkeyi sömürge haline getirmek için zemin hazırlamak ve yenilik hareketlerine düşman unsurların doğmasını sağlamaktır.² Tanzimat ve Islahat fermanlarının ilanı ile yabancılar; ülke genelinde daha fazla okul açarak, eğitim alanını kullanarak misyonerlik faaliyeti amaçlarına ulaşmaya çalıştılar.

Aslında yabancı okulların amaçlarının, eğitim olmadığı, açılan okulların yerlerinden anlaşılmaktadır. "Mesela bir Bulgar okulu Bulgar ahalisinden hiç kimsenin bulunmadığı Kesriye'de³ açılmış. Kudüs'te İngiliz-Protestan ahalisinden toplam 232 kişinin var olmasına mukabil 338 öğrenci kapasiteli altı okulun yanında, bir yedincisi açılmaya çalışılmıştır."⁴

1 Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi* C.1-2, Eser Matbası, İstanbul, 1977, s. 725; Erol Kırşehirlioğlu, *Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri*, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1963, s. 3-4; Nahid Dinçer, *Yabancı Özel Okullar*, İstanbul, 1978, Er-Tu Matbası, s.3-8; M.Süreyya Şahin, Fener Patrikhanesi ve Türkiye, Ötügen Neşriyat, İstanbul 1980, s.37-47; Ersoy Taşdemirci, *Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.10, Elazığ, 2001, (ss.13-30), s.13.

2 Taşdemirci, *a.g.e.*, s.24-25.

3 Kesriye, 1385 yılında Gazi Evrenos Bey tarafından fethedilmiş, 1913 yılına kadar Osmanlı yönetiminde Selânik Vilâyetine bağlı bir sancak merkeziydi.

4 İlknur Polat Haydaroğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Kültür Bakanlığı

1869 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti bazı önemler almaya başlıyor. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile yabancı okulların açılması, buradaki öğretmenlerin nitelikleri en önemlisi ders programları ile müfredatlarının Maliye Nezareti tarafından onaylanması benimsendi. Fakat politik güçsüzlük, nitelikli eleman yetersizliği gibi sebeplerden denetim faaliyetleri yeterince işlememiştir.

1583 yılında İlk defa Fransızlar tarafından daha sonra da diğer devletler tarafından açılan yabancı okulların içinde en kalabalığının Fransız okulları olduğu biliniyordu. Ancak son araştırmalar, ilk defa 1824 yılında açılmaya başlayan Amerikan okullarının en kalabalık olduğunu göstermektedir. Mesela 1886 yılında Osmanlı ülkesinde 400'e yakın Amerikan okulu vardır. Araştırmalarda bu durumun azınlık okullarının Amerika tarafından himaye edilerek kendi nüfuzuna almasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Oysa 1912-1913 Türk-Fransız Antlaşması ile tanınan Fransız okulunun sayısı yaklaşık olarak 100 civarındadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki İmparatorluktan Cumhuriyete intikal eden Amerikan okulunun sayısı, Fransız okulunun sayısından azdır.⁵ 1897'de Osmanlı Devleti sınırları içinde azınlıkların ve yabancıların sahip oldukları okul sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo: 1

1897'de Osmanlı Devleti Sınırları İçinde Azınlıkların ve Yabancıların Sahip Oldukları Okul Sayıları			
Azınlık Okulları		Yabancı Okulları	
Millet	Okul Sayısı	Devlet/Milliyet	Okul Sayısı
Rum (Ortodoks)	4.390	ABD	131
Rum (Katolik)	60	Fransız	127
Ermeni (Gregoryen)	653	İngiliz	60
Ermeni (Protestan)	198	Alman	22
Bulgar	693	İtalyan	22
Yahudi	331	Avusturya	11
Sırp	85	Rus	7
Ulah (Romen)	63	İran	4
Katolikler	50		
TOPLAM	6.523	TOPLAM	384

Kaynak: Stanford Shaw-Ezel Kural Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, C.II, (Çev: Mehmet Harmanlı), e-Yayımları, İstanbul, 2000, s.304-305; Sabahattin Arıbaş ve Diğerleri, Türk Eğitim Tarihi, Lisans Yayıncılık, İstanbul, 2011, ss.154-156.

Yukarıda tablo 1'de gösterilen, azınlıkların sahip olduğu okulların pek çoğunu batılı büyük devletler kurmuşlar ya da kurdurtmuşlardır. Batılı

Yayımları, Ankara, 1990, ss.12-17; Abdullah Saydam, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Kitabevi Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 2017, s.473.

5 Ergin, a.g.e., s.774-775; İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğunda Amerikan Okulları Üzerine Bazı Gözlemler", *Amme İdaresi Dergisi*, C.14, Sayı: 3, Ankara, 1981, s.88.

devletler, kapitülasyonların ürünü olan yabancı okulları da hem azınlıkların kültürel kimliklerinin gelişmesi ve siyasi bağımsızlıklarını kazanmaları hem de Osmanlı Devleti üzerindeki siyasi ve iktisadi emellerinin gerçekleşmesi için bir vasıta olarak kullanmışlardır. Osmanlı Devleti'nin azınlıklara ilk önce bir lütuf olarak tanıdığı kendi dil, din ve kültürlerinde eğitim ve cemaat halinde yaşama hakkı, devletin zayıflamasına paralel olarak batılı devletlerin teşvik ve destekleriyle İmparatorluğun siyasi birliğine ve varlığına karşı kullanılan bir silah haline gelmiş ve bu hak ve batılı devletlerin sağladığı destek, azınlıklara siyasi bağımsızlıklarını kazanma yolunu açmıştır.⁶

Türk çocuklarının da az da olsa bu okullara gittiği görülüyor; işin tuhaf yanı bunların önemli kısmı zengin aile çocukları. Devlet de daima bu okullarda yetişenlere yüksek görevlere gelme şansı tanıyarak söz konusu okullarda yapılan eğitimin etkisi altında kaldığı anlaşılmaktadır.

2. Osmanlı Devleti'nde Alman Okulları

Osmanlı Devleti, 1856 yılında ilan ettiği Islahat Fermanı ile her milletin belli şartlar altında okul açmasına izin vermiştir. Osmanlı topraklarında verilen bu izin ile 19. yüzyıldan itibaren gayrimüslimler tarafından açılan cemaat okullarının sayıları artmış, yabancı okullarda da hızlı bir artış olmuştur. Avrupa devletleri, Osmanlı toprakları üzerinde okul açmak için önemli çaba sarf etmişler, Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslim halkı yanlarına çekebilmek için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu devletlerden biri olan Almanya da 1888 yılından sonra Bağdat Demiryolları yapımını üstlenmesi ile Osmanlı'dan önemli ayrıcalıklar elde etmiştir. Böylelikle seçtikleri bölgelerde çıkarları konusunda ihtiyaç duyacağı kişileri yetiştirmek için okul, eytamhane (yetimhane), hastane gibi kurumlar açmaya başlamıştır. Hıristiyan misyonerler, nüfuzlarını arttırmak için yetimhanelerle yakından ilgilenmiştir. Osmanlı ülkesindeki birçok vilayette yabancı devletler ve himayelerindeki azınlık gruplar tarafından misyonerlik amaçlı yetimhaneler açılmıştır. Almanya da bunlardan biridir.

Doğu Anadolu ve Suriye dışındaki Osmanlı topraklarında faaliyette bulunan Alman okulları, genellikle Alman demiryolu çalışanlarının, tüccarlarının ve konsolosluk memurlarının çocuklarının eğitimi için açılmış okullardır. Bu okullar, Osmanlı tebaası Hıristiyanların mezhebini değiştirmeye yönelik faaliyetlerde de bulunmuşlardır.

Kudüs'te 1852'den itibaren faaliyette bulunan birçok Alman okulu vardır. Bu okullardan bir kısmı kutsal topraklara yerleştirilmeleri için Alman hükümetleri tarafından teşvik edilmiş olan Yahudi yerleşimcilerin okulları, diğerleri ise Hz. İsa'nın dirilişine kutsal topraklarda şahitlik etmek isteyen Tempel tarikatının okullarıdır.

6 Taşdemirci, *a.g.e.*, s.30.

Kudüs bölgesinde faaliyet gösteren isim, Johann Schneller idi. Schneller, Suriye Yetimhanesi ve Alman Sanayi Mektebini 1 Kasım 1860'ta kurmuştur. 1861'de 30, 1871'de 55 ve 1884'te 90 öğrenci vardır. Büyük yaştaki çalışkan öğrencilerden bir kısmı okula usta öğretmen olarak görevlendirilmek üzere Almanya'ya öğrenime gönderilmişlerdir. 1893'te okula ilaveten açılan Ermeni Yetimhanesine, 1896 Ermeni olaylarından sonra 100'den fazla Ermeni çocuk alınmıştır.⁷

Osmanlı Devleti'nin o zamanki idari yapısı içinde Aydın vilayete bağlı İzmir Sancağı Gül Mahallesi'nde Dr. Edwar Fildner tarafından 1853'te, İzmir Alman Konsolosluğu tarafından tahsis olunan binada 13 öğretmeni, 144 erkek ve kız öğrencisi olan 1 sınıflı idadisi ve aynı mahallede Dr. Eiselhoff tarafından 1866'da 87 erkek öğrencisi olan bir yetimhane açılmıştır. Edwar Mayer Schneit tarafından İzmir Teras Sokakta 1893'te, 4 sınıflı, 10 öğretmen ve 63 öğrenci mevcutlu bir idadi açılmıştır. İzmir'deki Alman ve Avusturya okullarının, ruhsat almaya başlama tarihi olan 1906 yılı itibarıyla, 108 kız ve 257 erkek öğrenci ve 32 öğretmen mevcudu vardır. İzmir'de bir Alman Enstitüsü de vardı ve bu enstitüye bağlı bir yetimhane bulunmaktaydı. Toplam olarak 4 Alman okulu ve bir Alman enstitüsü İzmir'de faaliyette bulunmuştur.⁸

Edirne'de faaliyette bulunan bir Alman okulu vardır. Edirne Karaağaç'ta Hıristiyan Mahallesi'nde, Rumeli Demiryollarında çalışan Almanların çocukları için 1883'te kurulan iptidai, 1897'de ruhsat almıştır. Bu okulun 1905'te 3 öğretmen ve 50 öğrencisi bulunmaktadır.⁹

Bursa'da Almanlar, Anadolu demiryolu çalışanlarının çocukları için iptidai ve rüştiye olarak 1896'da Anadolu Demiryolları Müdürü Kelmann tarafından bir okul açılmıştır. 1902'de ruhsat alan bu okulda, 1905'te 4 öğretmen ve Alman, Yunan, Fransız, İsviçre, Avusturya ve Osmanlı tebaasına mensup 100 öğrenci bulunmaktadır. Rumeli demiryolunda çalışan mühendis Karl Angelbrat adına bir binada faaliyet gösteren bu okul vergi borcu nedeniyle 1908'de satılmıştır.¹⁰

İstanbul'da değişik amaçlarla farklı semtlerde faaliyet gösteren 4 Alman okulu vardır. Beyoğlu'nda Almanların ilk faaliyete başlayan okulu, bugün de varlığını aynı yerde sürdüren Alman okuludur. İptidai, rüştiye ve idadiden oluşan bu okul, ilk kez 11 Mayıs 1868'de bir İsviçre-Alman okulu olarak açılmış,

7 BOA, ŞD, 2275/33, 2720/9, 2301/7; Şamil Mutlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999, ss.78-80,105, 113-115; Kılıç, a.g.e., s.97.

8 BOA, BEO, 114988, 143210, 150336, 338129; BOA, ŞD, 2727/17; Mutlu, a.g.e., s. 97; Sezen Kılıç, *Türk-Alman İlişkileri ve Türkiye'deki Alman Okulları (1852'den 1945'e kadar)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2005, s.101; Sezen Kılıç, "Alman Okullarında Osmanlı'ya Karşı Yetiştirilen Ermeni Çocukları", *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 20-21, Kış 2005-İlkbahar 2006, s.161-162.

9 BOA, ŞD,2757/1; BOA, BEO, 20565; Mutlu, a.g.e., s.96; Kılıç, a.g.e., s.101.

10 BOA, ŞD,2757/1; BOA, BEO, 205658; Hugo Grothe, *Die asiatische Türkei und die deutschen Interessen*, Halle a.d.S Gebauer Schwetschke Druckerei und Verlag, [y.y.], 1913, ss. 48-63; Mutlu, a.g.e., s. 96; Kılıç, a.g.m., s.162.

ancak daha sonra Alman okuluna dönüşmüştür. 2 öğretmen ve 24 öğrenci ile faaliyete başlayan Alman lisesi, başlangıçta sadece yabancı öğrencilere öğretim sağlamıştır. Okul müdürü Mühlmann'ın 1879'da hazırlık kursları açmasıyla birlikte, Almanca bilmeyen öğrenciler de Alman lisesine alınmaya başlanmıştır. 1882'de Kindergarten (çocuk yuvası) ile faaliyetlerini iyice genişleten Alman lisesinin başlangıçta 24 olan öğrenci sayısı, 1893'te müdire Schwotlo'nun katkılarıyla 600'e çıkmıştır. 1911'de bu okulun programı genişletilerek Osmanlı idadileri düzeyine çıkartılmıştır. Alman lisesi ancak 1911'de diploma vermeye başlamıştır. Okulda daha çok Alman elçiliği çalışanlarının, tüccarlarının ve demiryolu çalışanlarının çocukları eğitim almışlardır. İstanbul'da demiryolları çalışanlarının çocuklarının Beyoğlu'nda bulunan Alman okuluna gidip gelmeleri zor olduğu için Haydarpaşa Demiryolları Müdürü Edgar Huguen adına kayıtlı arsa üzerine yapılan Haydarpaşa Alman okulu 1895'te ruhsat almıştır. 1903'te binası inşa edilen bu okul, iptidai ve rüştiyeden müteşekkil ve 5 öğretmen ile 100 öğrenciden oluşmuştur. Haydarpaşa Alman Okulu, demiryolu şirketi tarafından 1902'de Alman lisesine devredilmiştir. Bu tarihten itibaren ise Alman lisesinin bir şubesi gibi faaliyet göstermiştir. İstanbul'da Almanlara ait diğer bir okul ise mühendis Teres tarafından 1875'te Rumeli Demiryolları çalışanları için Samatya ile Yedikule arasında ruhsatsız olarak açılan okuldur. Bu okul da iptidai ve rüştiyeden müteşekkil ve 3 öğretmen ile 90 öğrenciden oluşmuştur. İstanbul Bebek semtinde Alman dilini yaymak amacıyla Dr. Brokes tarafından 13 Aralık 1896'da açılan ve içinde yetimhanesi de olan Alman okulunun 1905'te 15 öğrencisi vardır ve öğrenci azlığı nedeniyle okul 1906'da Mamuratülaziz'e taşınmış ve burada Ermeni yetimleri için faaliyetine devam etmiştir.¹¹

1902'de Osmanlı Devleti'nce resmiyet kazandırılan Alman kuruluşları arasında Selanik'te sadece bir ibadethane görünüyorsa da burada 1892'de Alman Şark Demiryolları İşletme Müfettişliğince açılmış ve 1903'te de faaliyet gösteren bir Alman okulunun var olduğu bilinmektedir. Bu okuldan başka Wilhelm Langhoff tarafından 1907'de bir Kindergarten (yuva) ilave edilerek açılan Höhere Deutsche Schulede (Yüksek Alman Okulu) 30 erkek ve 28 kız öğrenci öğrenim görmektedir.¹²

Almanların hedeflerini gerçekleştirmek için seçtikleri bölgelerden birisi de Maraş olmuştur. Almanların Maraş'ta faaliyet göstermesindeki en büyük etken şehirde yaşayan Ermeni nüfusu olmuştur. Almanlar, Ermenileri kendi siyasi ve ekonomik sahalarını genişletecek bir kaynak olarak görmüş ve açtıkları kurumlarda bu duruma ayrı bir önem vermişlerdir. 3 Nisan 1888 tarihinde Berlin Müzesi direktörü Mösyö Hama; Halep, Antep ve Maraş'ı ziyareti sonrasında Alman nüfuzu Maraş'ta artmaya başlamıştır. Alman misyonerleri, zamanla

11 BOA, ŞD, 231/19, 2757/1; BOA, BEO, 205658; Mutlu, *a.g.e.*, s. 95-96, 111; Pınar Erkan, *Tanzimat'tan Günümüze İstanbul /Kadıköy ve Üsküdar'daki Yabancı Okullar ve Azınlık Okulları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001, s.165-167; Kılıç, *a.g.e.*, s.102-103.

12 BOA, ŞD, 2757/1, 2807/15; BOA, BEO, 205658, 306665; Grothe, *a.g.e.*, s.48-63; Mutlu, *a.g.e.*, s. 92; Kılıç, *a.g.e.*, ss.103-104.

Maraş'taki Ermenileri Alman siyasi, kültürel ve ekonomik nüfuz sahasını genişletecek bir kaynak olarak görmüş, şehirde çeşitli okullar açmıştır.

Osmanlı döneminde Maraş'ta faaliyette bulunan üç Alman okulu vardır. 1898 yılında Divanlı Mahallesi'nde eğitim veren Alman okulları, Alman Eytamhanesi (Yetimhanesini) içinde açılmış olan ve ruhsatsız olarak faaliyet gösteren okullardır. Bunlar; 30 Aralık 1909'da kurulan Alman Erkek İptidai Mektebi, 1911'de kurulan Alman Rüştüye-İdadi Kız Mektebi ve kuruluş tarihi belli olmayan Alman Rüştüye-İdadi Erkek Mektebi'dir.¹³

Maraş'ta bulunan Alman Okulları, "Deutschen Hilfsbund-des für christliches Liebeswerk im Orient"¹⁴ adlı cemaat tarafından kurulmuştur.¹⁵ Öncelikle 1900 yılında Divanlı Mahallesi'nde bulunan eytamhane içerisinde erkek çocuklar için bir iptidai mektep açılmış, okulun ruhsatı ise 1909 yılında alınmıştır. Gündüz eğitim veren bu okulun 150 erkek öğrencisi 3 öğretmeni olup kız öğrencisi bulunmamaktaydı. Öğretmenlerinden biri de Tarsus Amerikan Koleji mezunlarından Ohannes Efendi idi. Eğitim dili olarak Osmanlıca ve Ermenice verilmiştir.

Alman Misyonerler, Ermenilerle birlikte Maraş'taki Müslümanları da Protestan yapmak için çalışmalar yapmışlardı. Amaçlarına ulaşmak için bölgedeki Alevi Türk toplulukları da kullanmayı da ihmal etmemişlerdi. Maraş'ta yaşayan Alevilerle ilgili raporlar yazıp Amerika'ya göndererek misyonerlerin dikkatlerini Aleviler üzerine çekmişlerdi. Misyonerlerin amacı Türkiye'de yaşayan Alevileri, İslamiyet'in dışında görmek istemekteydiler. Bir şekilde bu insanları kendi amaçları doğrultusunda kullanabileceklerini zannetmekteydiler.¹⁶ Almanlar, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Maraş'ı terk ederken bütün okul, yetimhane ve bütün müesseseleri Amerikalı misyonerlere teslim ettiler.¹⁷

Beyrut'ta 1899'da Almanlara ait 1 rüştüye ve 2 idadi varken 1901'de bu sayıya 2 rüştüye ve 2 idadi daha eklenmiş ve 1903'te ise 1 iptidai ve 1 rüştüye daha bu sayıya katılmıştır. Beyrut vilayetinde 1908'den itibaren yabancı okulların sayısında çok artış olmuştur. 1912 yılında 1 Alman Okulu ve 1 Alman Sanayi Okulu daha açılmıştır. Beyrut'taki 107 yabancı okuldan yedisi Almanlara aitti. Beyrut vilayetinde faaliyette bulunan yedi Alman okulunda okuyan yaklaşık 1000 öğrencinin ¼'ü kız öğrencidir.¹⁸

13 BOA, ŞD, 2245/3 lef,6-9; Mutlu, *a.g.e.*, s.85.

14 Doğuda Hıristiyan Şefkati İçin Alman Yardım Derneği.

15 Adnan Şişman, *XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'nde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2006, s.328.

16 Mustafa Çabuk, *Kahramanmaraş'ta Faaliyet Göstermiş Olan Misyoner Okulları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2008, s.4, 25.

17 Mustafa Çabuk, *1875-1925 Yılları Arasında Adana, Antakya, Antep, Maraş ve Mersin Bölgelerinde Misyonerlik Faaliyetleri ve Ermeni Olayları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2008, s.169.

18 Haydaroğlu, *a.g.e.*, s.105; Kılıç, *a.g.e.*, s.104.

Almanlar, Mamuratülaziz (Elâzığ)'de 1884'te 721 öğrencisi bulunan bir Alman okulunu faaliyete sokmuşlar. Ermeni olayları nedeniyle yetim kalan çocukları yetiştirmek üzere İstanbul Bebek Alman Okulu müdürü Pastör Brokes, Osmanlı makamlarından izin alarak 1898'de Harput yakınlarında bir Yukarı mezrada okul açmıştır. Yukarı Mezra'nda İptidai, Rüştüye, İdadi Erkek Yetim Okulu ve müstemilatında 357 erkek öğrenci, İcadiye Mahallesi Güllü Bağlar mevkiinde Yetimhane ve diğer müstemilatında 125 kız öğrenci, İcadiye Mahallesi Güllü Bağlar mevkiinde Yetimhane müstemilatında 170 kız öğrenci, İcadiye Mahallesi Güllü Bağlar mevkiinde Yetimhane ve diğer müstemilatında 70 kız öğrenci, yine İcadiye Mahallesi Güllü Bağlar mevkiinde Yetimhane diğer müstemilatında 364 kız öğrenci eğitim almaktadır.¹⁹

Mamuratülaziz (Elâzığ) vilayetinde hükümet yetkililerince tutulan bir raporda, Elazığ'da bulunan Ermenilerin bir kısmı Alman misyonerlerinin faaliyetleri sonucu mezhep değiştirerek Protestan olmuşlardır. Almanlar, büyük çaba harcayarak Mamuratülaziz'de kendilerine bağlı bir Ermeni varlığı oluşturmuşlardır. Buradaki amaç, Ermenileri kendi yanlarına çekerek onları peyderpey Osmanlı Devleti'ne karşı kullanmaktır. Bu da insani değıl siyasidir.²⁰

Protestan mezhebine mensup Alman Dr. Tragutman, Halep şehri Babül-Garç mevki Nüşetiye mahallesinde bir okul açmıştır. Bu okulda mezhep ve cinsiyet ayırımı yapılmadan eğitim yapılmış, okutulan ders ve kitapları Almanca ve Osmanlıca ağırlıklı olmakla beraber, şehrin bir Arap şehri olduğu göz önünde tutularak Arapça dersler de verilmiştir. 1911 yılında faaliyette olan ve eğitim süresi 9 yıl olan bu okulda, 30 kız ve 70 erkek öğrenci vardır ve 6 şubede eğitim verilmektedir.²¹

Mamuratülaziz vilayeti Malatya sancağı Heraze Mahallesinde Baduyan Ohannes isimli bir Ermeni'ye ait olan, 8 odalı ve yüksek yapılı bir evde ruhsatsız olarak Alman yetimhanesi açılarak burada Ermeni çocuklarına eğitim verilmiştir. Alman yetimhanesini işleten öğretmen, rahip ve rahibeler; Ermenileri, Ermeni milli duygularıyla yetiştirmekte oldukları ve burada eğitim gören Ermeni çocuklarının Osmanlılık duygusunu ve vatan sevgisini yitirdikleri tespit edilmiştir. Bu yetimhanenin Alman ilim cemiyetlerinin yardımları ile işletildiğı ve bu cemiyetten ve yetimhaneden Alman elçiliğinin haberdar olduğu da yapılan araştırmada ortaya çıkmıştır. Yetimhanenin ruhsatsız olduğu ve zararlı faaliyette bulunduğu Maarif Nezaretince tespit edildiğı için okulun kapatılmasına karar verilmiştir.²²

Filistin'de Beytü'l-lahm bölgesinde 1901 yılında 1 Alman İptidai Okulu ve 1912 yılında Nasıra Kasabasında 1 Alman Gece Okulu açılmıştır.

Bunların dışında; Adana Alman Erkek okulu, Amasya Alman Ziraat Okulu, Bağdat Kız-Erkek Okulu, Muş Alman Erkek İptidai Okulu, Muş Alman

19 BOA, ŞD, 1495/6 lef 4-15; Mutlu, *a.g.e.*, s.83; Grothe, *a.g.e.*, s. 22-37; Kılıç, *a.g.e.*, s.105.

20 BOA, ŞD, 1495/6 lef 21; Kılıç, *a.g.e.*, s.105-106.

21 BOA, ŞD, 2807/15; Mutlu, *a.g.e.*, s. 91; Kılıç, *a.g.e.*, s.104-105.

22 BOA, İrade Maarif, 28.Za.1328/2; BOA, ŞD, 1495/15 lef 1; Kılıç, *a.g.e.*, s.107.

Kız İptidai Okulu, Urfa Suriye Alman Okulu, Urfa Alman Yetimhane Okulu ve Alman Yetimhanesi açılan okullar arasındadır. Her ne kadar ilk verdiğimiz tabloda Osmanlı ülkesinde açılan Alman okullarının sayısını 22 olarak vermiş isek de bu sayı 100'ün üzerindedir. Zira pek çok Alman okulunun Ermeniler adına açıldığı bilinmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Almanlar, 1871 yılında milli birliklerini kurduktan sonra daha etkili olmaya başladılar. Siyasi, ekonomik ve askeri alanlardaki etkileri eğitim ve kültür alanında da görülmeye başladı. Bunda ise her şeyden önce Alman birliğinin kurulmasının önemli bir rolü vardır. Alman birliğinden önce Osmanlı topraklarında kurulan Alman okulları Alman misyonerlerin kendi dini gerekçeleri nedeniyle Osmanlı topraklarına gelerek kendi mensuplarının çocuklarına ve başka Hıristiyan mezheplerin çocuklarına kendi mezheplerini öğretmek amacıyla açmış oldukları okullardır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu topraklarında açılmış olan Alman misyoner okulları, daha çok o dönemde çıkan Ermeni isyanları nedeniyle Osmanlı Devleti ile çatışmada hayatlarını kaybetmiş olan Ermenilerin yetim çocuklarına ve diğer Ermeni çocuklarına eğitim vermek amacıyla faaliyette bulunmuşlardır. Gerçi Alman misyonerlerin Kürtleri de etkilemek için faaliyette bulunduğunu bizzat Pangermen yazar Hugo Grothe ifade etmiştir.²³

Alman Devleti, her ne kadar Osmanlı topraklarında kolonyal bir yayılma amacı gütmüşse de daha çok iyi ilişkiler içinde ekonomik bir yolla nüfuz kurmaya çalışmıştır. Çünkü Almanlar Dünya Politikasını (Weltpolitik) gerçekleştirebilmeleri için Bağdat demiryoluna ihtiyaçları vardı. Almanya, 1888'de II. Wilhelm'in iktidara gelişi ile Osmanlı Devleti ile yoğun bir şekilde ilişkiye girmiş ve bu politikaya özen göstermiştir. Alman hükümetleri, Bağdat demiryolu güzergahı boyunca elçilik mensupları, tüccar ve demiryolu çalışanlarının çocukları için okul açılmasına öncelik vermiş ve baştan bununla yetinmişlerdir.

Alman hükümeti, her ne kadar Osmanlı ülkesinde misyonerlerin faaliyetlerinden rahatsız oluyor gözükmesine rağmen Bağdat demiryolu güzergahı boyunca ve kutsal topraklarda Alman misyonerlerin yerleşmelerini teşvik etmiştir.

Almanların amacı, Bağdat demiryolunu gerçekleştirmek uğruna bir yandan resmi olarak Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler içinde olmak diğer yandan ise gayri resmi olarak ülkedeki her türlü azınlığı kendi yanlarına çekmek, Alman Yahudilerini Filistin topraklarına yerleştirmek, Arap Hıristiyanların Alman misyonerleri sayesinde kendi mezheplerinin mensubu yapmaktır. Aslında Almanlar, Osmanlı topraklarında çok daha etkin faaliyetlerde bulunmak istemişlerse de buna ne zamanları ne de potansiyelleri yetmiştir. Potansiyellerinin yetmeyişinin nedeni Almanların daha önce kendi ülkeleri

23 Kılıç, a.g.e., s.119.

dışında pek kültürel faaliyetlerde bulunmamalarındandır. Bir başka deyişle Almanlar, emperyalizm yarışına çok geç başlamışlar ve başladıklarında ise diğer emperyalist ülkeler Almanların yetişemeyeceği kadar mesafe kat etmişler ve tecrübe sahibi olmuşlardır.²⁴

3. Eskişehir Demiryolunun Açılışı

Eskişehir demiryolu hattının yapımı, 1888 imtiyaz anlaşması ile Almanya'ya verilmişti. Yapım şirketi ise Fransız-Alman ortaklığı ile kurulmuştu. Hattın inşaatı Nisan 1889'da başladı ve mukavelede öngörülen şartların çoğu zamanında tamamlandı. 19 Haziran 1892 Pazar gününden itibaren de Eskişehir-İstanbul tren seferleri başlatıldı. Aslında bu tarihi sadece Eskişehir-İstanbul tren seferlerinin başlangıç tarihi olarak değerlendirmek yeterli olmaz. Çünkü bu olay, Eskişehir'in tarihsel gelişiminde dönüm noktalarından birisidir. Kent, bu tarihten itibaren doğrudan İstanbul'a bağlandığı gibi bu tarih; onun sosyal, ekonomik ve kültürel bünyesindeki gelişmelerin de başlangıcı oldu.²⁵ Alpu-Sanköy kısmının yapımının da tamamlanması ile 31 Ağustos 1892 Çarşamba günü geçici kabul işlemleri yapılmıştı.²⁶ Böylece Eskişehir demiryolunun İzmit-Ankara hattına dahil olan kısmının yapımı bitirilmiş oluyordu.²⁷ Hattın geri kalan Polatlı-Ankara kısmında geçici kabul işlemleri ise 27 Kasım 1892 tarihinde yapıldı. Aynı gün Anadolu Demiryolu Şirketi'nin ilk treni, çiçekler ve Osmanlı bayraklarıyla Ankara İstasyonu'na ulaştı.²⁸ Bunların sonucunda 578 km'lik Haydarpaşa-İzmit-Eskişehir-Ankara demiryolu hattının tümü bitirilmiş ve işletmeye açılmış oluyordu. 440 km'lik Eskişehir-Konya hattı da 28 Temmuz 1896'da tamamlanmıştır.

Eskişehir bölgesi ve demiryolu, genel olarak Anadolu demir yolu hattından beklenen amaca hizmet etti. Yani Eskişehir, Ankara ve Konya'nın hububatı; demiryolu aracılığıyla İstanbul ve Avrupa'ya taşındı. Özellikle buğdayın büyük kısmı iç tüketimde kullanılırken bu bölgeden ihraç edilen arpa, Alman bira üreticilerinin ham maddesi konumuna geldi. Bunun dışında demiryolu hattı sayesinde Ankara'nın Batı Anadolu ile İstanbul'un da tüm Anadolu kentleriyle bağlantısı Eskişehir üzerinden kurulmaya başlandı. Bu nedenle Anadolu demiryolları için Eskişehir önemli bir istasyon oldu. Kara yollarıyla da bağlantı kurularak Eskişehir İstasyonu'nda üretici ve tüccar bir araya gelebildi.²⁹

24 Kılıç, a.g.e., s.119-120.

25 Sabah Gazetesi, 21.Za.1309/17.06.1892; Ayla Efe, *Eskişehir Demiryolu*, AÜ SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 1998, s. 53.

26 Sabah Gazetesi, 5 Safer 1310/29 Ağustos 1892; Efe, a.g.e., s.54.

27 İzmit-Eskişehir Demiryolu hattının yapımı sırasında Boztüyük Höyüğü tahrip edilmiş, Mihaliççik'in Kayı Köyündeki yazıtlı Steller Haydarpaşa'ya taşınmıştı. Buradan da bir bölümü Almanya'daki özel koleksiyonculara satılmıştır. Bkz: Suzan Albek, *Dorylion'dan Eskişehir'e*, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, Eskişehir 1991, s.168; Efe, a.g.e., s.87.

28 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Sadâret Maruzatı Evrakı (YA. Hus), 267/36.

29 Murat Özyüksel, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nüfuz Mücadelesi Anadolu ve Bağdat Demiryolları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s.73-74; Efe, a.g.t., s.52.

Eskişehir'e demiryolu inşa edildikten sonra kentin ekonomik, sosyal, kültürel yapısında da önemli değişiklikler oldu. Nüfusu hızla artan kentte ticaret yaşamı canlanırken lületaş ticaretinin ihracı arttı; arpa, buğday tarımının yapıldığı hububat alanları ise genişletildi. İlk kez patates tarımının yapılması dışında şerbetçiotu yetiştirilmeye ve de geniş dutluk alanları oluşturulmaya başlandı. Kırım ve Rumeli göçmenlerinin de kente yerleştirilmesi ile hem kırsal yerleşimde hem de kentin mekânsal dokusunda değişiklik oldu.³⁰

Siyasal açıdan Osmanlı Padişahları demiryolu aracılığıyla askerî sevkiyatın kolaylaşacağını, isyanların önleneceğini ve uzak eyaletlerin denetiminin kolaylaşacağını düşünerek merkezî otoriteyi yeniden kurmayı amaçlıyorlardı. Ancak sonuç, nüfuz alanlarına ayrılmak oldu. Çünkü demiryolunu yapan ülkeler, demiryolu hatlarını ve geçtiği bölgeleri pazar ve ham madde kaynağı olarak görüyorlardı.

Sosyal ve kültürel açılardan ise demiryolları, istasyonlar vb. yerlerde yeni iş alanları açıldı. Halk, şirketin dağıttığı yeni tarım araçlarını kullanmaya başladı. Hatta Almanya'daki hızlı nüfus artışı yiyecek gereksinimini arttırdığından demiryolunu döşemeye gelen Almanlar, Eskişehir'de patates tarımının başlamasını sağlamıştır. Bu sayede de patates ekimi kısa sürede yaygınlaşmış, üretim artmıştır.³¹

Açılan gar ve büfeler de sosyal yapıya yeni bir boyut getirdi. Ayrıca demiryolunda çalışan Avrupalılar aracılığıyla halk, yeni dilleri ve giysileri tanıdı. Demiryolu çalışanları kıyafetleriyle, konuştukları dilleriyle, okullarıyla, lokanta, otel gazino vb. sosyal yapılarıyla Anadolu'da yeni bir hayat tarzı örneği sunmuş oldular.

Demiryolları, Osmanlı batılılaşma sürecini Anadolu insanına ve kentine yayılmasında önemli rol oynamıştır. Bu gelişmenin en tipik örneği, Eskişehir'de yaşanmıştır. Bakımsız, küçük bir kasaba olan Eskişehir'in başkent İstanbul ile doğrudan bağlantısının sağlanması, istasyonun kent içinde yer alması, çevre köylerden gelen ürünün burada toplanması ve bu şekilde başlayan kırsal bölgeler ile kent arasındaki ilişki, kente ticaret merkezi konumunu kazandırmıştır. Gelişen ekonomik hayat, tüccar ve esnaf sınıfını Eskişehir'e çekmiştir. Buna bağlı olarak açılan mağaza, depo gibi tesisler ile açılması ile kent, finansal alanlarda da kendini hissettirmiştir.³² Eskişehir demiryolu hattının açılması ile Almanya tarafından, demiryolu çalışanlarının çocuklarının eğitiminin sağlanması ve demiryollarına Almanca bilen eleman yetiştirilmesi amacıyla Eskişehir'de bir okul açılması planlanmıştır. Almanya'nın Eskişehir'de okul açma sebeplerinden biri de ekonomik olarak kolonileştirmeye çalıştığı Anadolu'da kültürel olarak da yatırımlar yapıp kalıcı olmak istemesidir.

30 Efe, *a.g.t.*, ss.74-75.

31 Paul İmbert, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri, Türkiye'nin Meseleleri, (Çev: Adnan Cemgil), Havass Yayınları, İstanbul, 1981, s. 34; Özyüksel, *a.g.e.*, s.73.

32 Efe, *a.g.t.*, s.100.

4. Eskişehir Alman Demiryolu Okulunun Kuruluşu

Almanya, ticaret ve ekonomik yatırım yaptığı ülkelere kendi kültürel, diplomatik ve ideolojik anlayışını aktararak bu ülkeleri şekillendirmeye çalışıyordu. Osmanlı ülkesinde oldukça geniş ekonomik yatırımlara yönelen Almanya, Almancanın İngilizce ve Fransızcaya göre daha yaygın bir dil olarak kullanılmasını ve çok ırklı, çok dinli, çok dilli bir yapıdan oluşan Osmanlı halkının ülkesindeki yabancı okullar arasında Alman okullarının da yer alıp devamında bu okulların sayısının artırılmasını istiyordu.

Alman kültür propagandası uzmanları, Bağdat hattı civarında bulunan Almanya'nın hedeflediği sömürü alanını meydana getiren Osmanlı şehirlerinde okullar kurulmasını ısrarla öneriyorlardı. Bu okullar, Yakınoğu'daki Alman çıkarlarının ve iktisadî kuruluşlarının ihtiyaç duyduğu faaliyetlere yardımcı olacak Osmanlı gençlerini yetiştirmek için gerekli görülüyordu. Çağın Alman propagandistleri, bu okulları dinî propaganda aracı olarak düşünmemiş; hatta bundan şiddetle kaçınarak bu kurumların iktisadî, siyasî nüfuzun yayılmasını ön planda tutmalarını ve buna hizmet etmelerini önermişlerdir.³³

Almanlar, Alman propagandistlerin önerilerini göz önünde bulundurup ihtiyaç duydukları Osmanlı gençlerini yetiştirmek üzere ekonomik olarak faaliyet alanları içerisinde bulunan Anadolu ve Bağdat demiryolu çevresinde okullar, hastaneler ve yetimhaneler açtılar. Bunlardan biri de Anadolu'da demiryollarının kavşak noktasında bulunan Eskişehir'de açılan okuldur.

Anadolu Demiryolu Osman-i Şirketi, Eskişehir'de özenerek bir istasyon binası inşa etmiş ve büyük bir tamir atölyesi kurmuştu. İstanbul-Ankara-Konya güzergâhında önemli bir merkez haline gelen Eskişehir'de Alman Philipp Holzmann Şirketince inşa edilen bu demiryolu, Eskişehir Alman Demiryolu Okulunun açılması için önemli bir faktör olmuştur. Aynı şirket, Eskişehir İstasyonu'nun hemen yanında demiryolu memurin ve amelelerinin çocuklarının terbiye ve tedrisi için bir okul inşa etmişti. İnşa edilen bu okul-Eskişehir Alman Demiryolu Okulu-, Osmanlı Maarif Nezareti tarafından 21 Kasım 1896'da verilen müsaade ile açılmış³⁴ ve 1902'de ruhsat almıştı.³⁵ Eskişehir istasyonu yakınında açılmış olan bu Şark Demiryolları Müdürü Alman Kolmann tarafından demiryolları çalışanlarının çocukları için kurulmuştur. Almanya Dışişleri Bakanlığı Arşivi (Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes) kayıtlarında Eskişehir'deki Alman Demiryolları Okulunun 1916/17 Öğretim yılına ilişkin yıllık raporunun "Okul Tarihi" başlıklı kısımda, "demiryolları okulunun kurulmasından beri 21 dönemin geçtiği dikkate alınır" ifadesi yer alıyor. Bu da hesaplandığında 1896 yılına tekabül ediyor.³⁶

33 Hugo Grothe, *Asiatische Türkei und Die Deutschen Interessen*, Flugschrift des Deutschen Vorderasien-Komitees, Halle, ads. GebaverSchwetschke Druckerei, 1913, s.53-54'den İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.91.

34 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İ.HUS, 50/1314/C-21, 15.C.1314/21.11.1896.

35 Mutlu, *a.g.t.*, ss.100-102; Kılıç, *a.g.e.*, s.114.

36 Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, (PAAA), R.62811:1916/1917, s.1.

5. Eskişehir Alman Demiryolu Okulunun Faaliyetleri

Anadolu ve Bağdat demiryolu inşaatının ilerlemesi ve bazı hatların işletmeye açılması ile Alman sanayi ve ticarî faaliyetlerinin gelişmesi sonucu ortaya çıkan kurum ve ödevlerin sevk ve idaresi için Anadolu Demiryolu Osman-i Şirketi tarafından Alman sermaye ve teknolojiyle inşa edilen bu okulda Almanca bilen uzman yetiştirilmesi tasarlanmıştır. Bu Alman okulunda şehirde yaşayan Almanların çocuklarının yanı sıra Osmanlı vatandaşları da eğitim görebilecekti.

1905 yılında Alman Berliner Tageblatt gazetesi muhabiri birkaç yıl önce Eskişehir'e gittiğinde bu okulu ziyaret etme fırsatı bulabildiğini, Bağdat Demiryolu Şirketi'nin desteği sayesinde eğitim kalitesinin finansman durumunun gayet iyi olduğunu ve okulun 120 öğrencisinin bulunduğunu yazarken³⁷ Osmanlı kayıtlarında Eskişehir Alman Demiryolu Okulunun 1905 yılında 4 öğretmeni, 32 kız, 68 erkek olmak üzere toplam 100 öğrencisi bulunmaktadır.³⁸ 1909/1910'da 71 öğrencisi ile eğitime başlamıştır. Okulda Almanca ağırlıkta olmak üzere Fransızca, Rumca, Türkçe, aritmetik, astronomi, tarih, coğrafya, fizik, resim, müzik, jimnastik, el işi dersleri okutulmuştur.³⁹

Bölgeye inceleme gezisi yapan bir diğer araştırmacı Karl Kaerger, Eskişehir'de bir Alman konsolosluğu açmanın bölgedeki Alman göçmenlerin kolonizasyonu açısından son derece yararlı olacağından söz etmişti.⁴⁰ Alman akademisyen Profesör Dühring, her istasyon civarında mutlaka özel olarak eğitilmiş hocaların ders verdiği, Almanca ve Türkçe eğitimin verildiği birer okul açılması gereğinden söz ediyor ve hat boyunca Almanca konuşulmasının önemini vurguluyordu.⁴¹ Bir başka deyişle Almanya, Osmanlı topraklarındaki demiryolu yatırımlarının devamlılığı ve emniyetini sağlamak amacıyla okul, hastane gibi sosyal tesisler kurmakla birlikte beraberinde kültür transferini de planlı olarak düşünmekte idi. Gerçi İttihat ve Terakki üyelerinin bazıları da devleti içinde bulunduğu zor şartlardan Almanya gibi güçlü bir müttefikin askerî, mali ve eğitim yardımlarıyla kurtarmayı, Almanya ile ortak menfaat noktası olarak seçmişlerdi.⁴²

Bütün bunlar gösteriyor ki Eskişehir, Almanya'nın Osmanlı demiryolu politikasında kullandığı en temel araç olan Anadolu ve Bağdat Demiryollarının

37 Berliner Tageblatt Zeitung, 04.05.1905'den, Özyüksel, *a.g.e.*, s.73

38 BOA, Şuray-ı Devlet Evrakı, 2757/1.; Şamil Mutlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999, ss. 96-97.

39 Şişman, *a.g.e.*, s.322.

40 Karl Kaerger, *Kleinasien, ein deutsches Kolonisationsfeld*, Berlin 1892, s.90'dan Özyüksel, *a.g.e.*, s.73.

41 E. von Dühring, "Deutschland and die Türkei", *Süddeutsche Monatshefte*, Eylül 1915, s.909; Özyüksel, *a.g.e.*, s.73.

42 Mustafa Gencer, "20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Anadolusunda Alman Okulları", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim* Milletlerarası Kongresi Tebliğleri 12-15 Nisan 1999, İstanbul, 2001, 686.

önemli kilometre taşlarından biriydi. Dönemin Alman ideologlarından Sigmund Schneider de Eskişehir İstasyonu'nun Haydarpaşa, Ankara ve Konya Demiryollarının ortasında, Anadolu Demiryollarının kavşak noktası olduğunu belirtmiştir. Schneider Alman Bağdat Demiryolu adlı kitabında Haydarpaşa-Eskişehir hattını, Hamburg-Berlin; Eskişehir-Konya'yı ise Münih-Viyana ile kıyaslamış, Afyon İstasyonu'nu ikinci bir kavşak olarak nitelemiştir.⁴³

Tablo: 2

Eskişehir Demiryolu Okulunda 1911/1912 Öğretim Yılında Okutulan Dersler

Sınıflar, Branşları ve Haftalık Ders Saati Sayısı Genel Bakış						
No	Ders	Sınıflar				Açıklamalar
		I. 1 Yıl	II. 2 Yıl	III. 3-4 Yıl	IV. 5-8 Yıl	
	Almanca	9	9	6	6	Yunanca ve Ermenice isteğe bağlıdır. Katılım sadece okulun öğrencilerine açıktır.
	Fransızca	-	4	5	5	
	Türkçe	-	-	3	3	
	Tarih	-	-	-	2	
	Coğrafya	-	-	2	2	
	Hesap	3	4	4	4	
	Geometri	-	-	-	1	
	Fiziki Coğrafya	-	-	2	1	
	Fizik	-	-	-	1	
	Çizim	-	-	1	1	
	Şan	1	1	1	2	
	Jimnastik	1	1	2	2	
	Elişi	-	2	2	2	
	Yunanca	3	3	3	3	
	Ermenice	-	2	2	2	
	Haftalık Ders Saati	17	25	31	36	
	Alman Dili	14	16	18	22	
	Yabancı Dil	3	9	13	14	

Kaynak: Bundesarchiv (BA), Fon No: 901, Dosya No: 39651, Jahresbericht der Eisenbahn-Schule Eski-Chehir über das Schuljahr 1911/12

43 Sigmund Schneider, Die deutsche Bagdadbahn und die projectirte Überbrückung des Bosphorus in ihrer Bedeutung für Weltwirtschaft und Weltverkehr, Verlagsbuchhandlung Leopold Weiss, Wien und Leipzig, 1900, s. 40; Özyüksel, a.g.e., ss.73-74.

Tablo: 3

A. Milliyeti

Eskişehir Demiryolu Okulunda 1911/1912 Öğretim Yılında Okuyan Öğrencilerin Milliyeti, Ana Dili, Dini ve Mezhebi Dağılımı

Milliyeti	Kinder- Garten	I.Sınıf	II.Sınıf	III.Sınıf	IV.Sınıf	Toplam
Alman	3	1	3	6	4	17
Türk	23	27	25	29	14	118
Avusturya- Macaristan	-	-	-	-	1	1
Yunan	1	1	-	-	-	2
İtalyan	-	1	-	-	-	1
Rus	1	1	-	-	-	2
Genel Toplam	28	31	2	35	19	141

Kaynak: Bundesarchiv (BA), Fon No: 901, Dosya No: 39651, Jahresbericht der Eisenbahn-Schule in Eski-Chehir über das Schuljahr 1911/12.

Tablo: 4

B. Aile Dili

Dili	Kinder- Garten	I.Sınıf	II.Sınıf	III.Sınıf	IV.Sınıf	TOPLAM
Almanca	4	2	3	6	5	20
Türkçe	11	15	14	20	4	64
Yunanca	5	5	6	6	6	28
Ermenice	5	3	3	1	2	14
İspanyolca	3	6	2	2	2	15
Genel Toplam	28	31	28	35	19	141

Kaynak: Bundesarchiv (BA), Fon No: 901, Dosya No: 39651, Jahresbericht der Eisenbahn -Schule in Eski-Chehir über das Schuljahr 1911/12.

Tablo: 5

C. Öğrencilerin Dini ve Mezhebi

Dini-Mezhebi	Kinder-Garten	I.Sınıf	II.Sınıf	III.Sınıf	IV.Sınıf	Toplam
Rum-Katolig	1	1		1	1	4
Evangelisch	3	3	3	6	5	20
Yunan-Ortodoks	11	14	17	18	10	70
Ermeni-Gregoryen	5	6	4	7	1	23
Ermeni- Katolik	3	1	-	-	-	4
Yahudi	3	6	2	2	2	15
Müslüman	2	-	2	1	-	5
Genel Toplam	28	31	28	35	19	141

Kaynak: Bundesarchiv (BA), Fon No: 901, Dosya No: 39651, Jahresbericht der Eisenbahn-Schule in Eski-Chehir über das Schuljahr 1911/12.

Eskişehir Alman Demiryolu Okulu, 1913 yılına gelindiğinde 171 talebesiyle birlikte 5 basamaklı sınıf sistemine geçti. Balkan Savaşı, okul müfredatını etkilemedi ve okul, öğretimine aralıksız devam edildi. Demiryolu idaresi okulun gelişmesine büyük ilgi gösterdi ve ekonomik olarak destekledi. Müfredat programında yerel ihtiyaçlara uygun olarak ve öğrencilerin okula devamın kolaylaştırması için 4 veya 5. sınıflarda Almanca dersi Fransızcanın aleyhine genişletildi. 1 ve 2. sınıflarda da Almanca haftalık 9'dan 13 saate çıkarıldı. Deneme gayesiyle konulan Ermenice ve Rumca dersi ilgisizlik ve öğrencilerin Almanca ve Fransızcaya ağırlık verme talepleri nedeniyle terk edildi.⁴⁴

Anadolu Demiryolları Genel İdaresi tarafından Eskişehir'deki demiryolu okulunu teftişle görevlendirilen Dr. Otto Söhring 23 Mayıs 1913 tarihli raporunda okulun amacını, "demiryolları işletmesi için çırak yetiştirilmesinin yanında aynı zamanda orta seviyede büro ve muhtemelen dış hizmetler için memur yetiştirilmesi olduğunu belirtmektedir". Okulu iyi derecede başarıyla bitiren öğrencilerin bürolarda çalıştırılmaları öngörülmektedir. Demiryolu hattı boyunca ikamet eden memur çocuklarına iyi bir eğitim sunmak için okula yatılı bir kısım entegre edilmesinin önemi de tekrarlanmaktadır.⁴⁵

Eskişehir'deki Fransız okulunun kapanmasıyla Alman okuluna Türk halkından müracaatlar arttı. Bu durumdan faydalanılarak okul binasının geri alınması için girişimde bulunuldu; fakat bu girişim sonuçsuz kalınca okulun müdür yardımcısı Günter, kendilerine aynen Fransız ve İngilizler gibi muamele edilmesinden dolayı Berlin'deki Anadolu Demiryolu Şirketi'nin idare meclisine şikâyetle bulunmuştur.⁴⁶

44 Bundesarchiv, R 901, 39562; Gencer, *a.g.m.*, ss.680-681.

45 Bundesarchiv R. 901, 39562; Gencer, *a.g.e.*, s.680.

46 Bundesarchiv R. 901, 39562; Gencer, *a.g.e.*, s.680.

Eskişehir 1912/13 Öğretim Yılı Öğrenci İstatistiği'ne göre anaokulu ile 1-5. Sınıf arası tüm sınıflar dahil toplam 171 talebeden oluşmaktadır. Bunların 123'ü erkek, 48'i kız talebedir. 18'i Alman, 144'ü Osmanlı vatandaşıdır.

Mezheplere göre ise bu 171 talebenin 9'u Rum Katolik, 19'u Protestan, 77'si Rum Ortodoks, 39'u Ermeni Gregoryan, 2'si Ermeni Katolik, 19'u Yahudi ve sadece 6'sı Müslümandır.

Konuştukları dillere göre ise 22'si Almanca, 57'si Türkçe, 32'si Rumca, 30'u Ermenice, 1'i İtalyanca, 7'si İspanyolca ve 12'si İbranice konuşmaktadırlar.

Ailelerinin sosyal statüsüne göre öğrencilerden 127'si demiryolu memurlarının, 44'ü özel şahısların ve 7'si de diğer branşlardan gelenlerin çocuklarıdır.

1914 yılına gelindiğinde yaşlı öğrencilere yeterli düzeyde Almanca ön bilgi vermek için açılan özel sınıf, sevinçle karşılandı. Konya, Kütahya, Bilecik ve civardan gelen yoğun müracaatlar yeni sınıfın 26 kişiden fazla kapasitesi olmaması nedeniyle geri çevrildi. Bu özel sınıfın talebelerinin hemen hemen yarısı Rum ailelerden, bir kısmı Ermeni nüfustan ve çok azı da Türklerden oluşmaktaydı. Türk ve Rum talebelerinin Fransızca hiç bilmemeleri nedeniyle 4 saatlik Fransızca dersi konuldu.⁴⁷

20 Eylül 1914'e kadar derslerin düzenli verilmesi için Alman Dış İşleri Bakanlığının aracılığı ile yeterince öğretmen temin edildi. Ancak 1. Dünya Savaşı tesirini Eskişehir'de de gösterdi ve hem okul binasının tamamlanmasını geciktirmiş hem de okulun uygun gelişmesini kısmen durdurmuştur. Buna rağmen tamamlanan yeni okul binası, ilk bakışta Alman okulu izlemine vermekte ve demiryolu idaresinin Alman nüfuzunun ve Alman kültürünün gelişmesi yolunda büyük masraflardan kaçınmadığı kıymetli bir eseri olmuştur.

24 Ekim 1914 tarihinde ilk olarak 4. sınıf yeni binaya taşındı. Bunu diğer sınıflar takip etti ve Noel tatilinden sonra tüm sınıflar yeni binaya taşındılar. Ne yazık ki bu sevinç kısa süreli oldu. Şubat sonunda Türk Hükümeti'nce okul binasına askerî amaçla el konulması, okulun çalışmasını durdurmasına sebep oldu. 25 Şubat'ta Kaymakam okul binasını boşalttırdı.

Okulun 1914/15 Öğretim Yılı Öğrenci İstatistiğine göre; okulda 202 erkek, 69 kız öğrenciden 24'ü Alman, 231'i Osmanlı vatandaşıdır. Toplam 271 öğrencinin 24'ü Rum Katolik, 18'i Protestan, 93'ü Rum Ortodoks, 39'u Ermeni Gregoryen, 36'sı Yahudi ve 61'i Müslüman idi.

Anaokulu ile 1.-5. Sınıflar dahil toplam 202 erkek 69 kız talebeden 24'ü Alman, 231'i Osmanlı vatandaşıdır.

Mezheplere göre ise bu 271 talebenin 24'ü Rum Katolik, 18'i Protestan, 93'ü Rum Ortodoks, 39'u Ermeni Gregoryen, 36'sı Yahudi ve 61'i Müslümandır.⁴⁸

⁴⁷ Gencer, *a.g.e.*, s.681-682.

⁴⁸ *A.g.e.*, s.683.

Konuştıkları dillere göre ise 29'u Almanca 135'i Türkçe, 47'si Rumca, 19'u Ermenice, 5'i İtalyanca, 19'u İspanyolca ve 27'si İbranice konuşmaktadırlar.

Ailelerinin sosyal statüsüne göre öğrencilerden; 174'ü demiryolu memurlarının, 88'i özel şahısların ve 9'u da diğer branşlardan gelenlerin çocuklarıdır.⁴⁹

Raporlarda öğrencilerin mezheplere, ailede konuştıkları dillere ve geldikleri ailelerin mesleklerine göre istatistikî bilgiler verilmesi okulun etnik ve dinî arka planı hakkında bilgi vermektedir.

Eskişehir Alman Demiryolu Okulu 1911/1912 ve 1912/1913 öğretim yıllarında Osmanlı vatandaşı olan Türk ve Müslümanlar, küçük bir azınlığı teşkil ederken, bunların sayısında 1914/15 yılında bir miktar artış görülmektedir. Bu artış 1915/1916 ve 1916/1917 öğretim yıllarında devam etmiştir. Bu artışın genel öğrenci sayısının artmasına paralel olması da dikkat çekicidir.

Okulun Yıllık Planı ve Tatil Günleri

1912/13 Öğretim yılı, 16 Eylül'de başlayıp 29 Haziran'da sona ermektedir. Bu döneme rastlayan ve geleneksel Alman kültürünün tatillerinden olan Noel, Paskalya ve Bahar Bayramlarında okul tatildir. Hristiyanlığın kutsal günleri ile İslâm dinince kutsal sayılan Kurban Bayramı ve Mevlid Kandili gibi günlerde de okul tatil edilir. Bundan başka Osmanlı Padişahu ve Alman Kayzeri'nin doğum günlerinde de okulun tatil olması Osmanlı dünyasında da 'doğum günü' kavramının mevcudiyetine işaret etmektedir.

Okulda okutulan derslerin haftalık dağılımı sınıflara göre şöyle özetlenebilir:

Almanca tüm sınıflarda haftalık ortalama 10 saat, Fransızca 4 saat, Rumca seçmeli olarak 2 saat, Türkçe 3. sınıftan itibaren 3 saat okutulmaktadır. Bundan başka 4 saat aritmetik, 3. sınıftan itibaren astronomi, tarih, coğrafya, fizik, resim, müzik, jimnastik ve el sanatları dersleri okutulmaktadır. Haftalık ortalama 30-34 saatlik derslerin 20-25 saati Almanca dilinde, diğerleri yabancı dillerde okutulmaktadır.⁵⁰

İlkokul derecesindeki böyle bir okulda özellikle Alman kültürünün taşıyıcısı olan Almanca dersine azami önem verildiğini görmekteyiz. Bundan başka gerek Fransız eğitim kurumları ve Fransız kültürünün Osmanlı topraklarındaki kültürel nüfuzu ile rekabet edebilmek ve gerekse önemine binaen Fransızca öğrenmek isteyen talebeleri okula kazanmak amacıyla hem yetişkin talebelerden oluşan özel sınıfta ve hem de 2. sınıftan itibaren Alman öğretmenler tarafından Fransızca dil eğitimi verilmektedir.

49 Bundesarchiv, R.901, 39652, 1914/1915, s.25; Gencer, *a.g.e.*, s.684.

50 Bundesarchiv, 901, 39652, 1913/1914.

Müfredatta Batı dilleri dışında diğer Batı bilimlerine de ağırlık verilmesi, okulun Osmanlı coğrafyasında Batı norm ve standartlarında eleman yetiştirmedeki aracı rolünü gözler önüne sermektedir.⁵¹

Okulun ve öğretmenlerin geleceği konusunda başlatılan görüşmeler sonunda okulun her hâlükârda küçük çapta da olsa öğretime devamına karar verildi. Böylece 1 Nisan 1915'te okul, boşaltılan bir kulüp evinde tekrar açıldı.⁵²

Eskişehir Alman Demiryolu Okulu Müdürü Döring, Anadolu Demiryolu Şirketi'nin Galata'daki genel idare merkezine gönderdiği 25 Eylül 1915 tarihli mektupta Türk Hükümeti'nin okuldaki halı ve sobaları boşalttığını ve okulun yeni binasında bir Türk okulu açmayı kararlaştırdığını belirtmektedir. Bu tasarının gerçekleştirilmesiyle demiryolu şirketinin menfaatlerinin ve Eskişehir'deki Alman prestijinin zedeleneceği belirtilmekte ve genel idare merkezinden ilgili makamlar nezdinde gerekenin yapılması talep edilmektedir.

1915/1916 yılı raporunda bir önceki eğitim öğretim yılına kıyasla 4-18 yaş arasındaki Türk öğrenciler okula başvurmuştur. Zaman koşulları da göz önünde bulundurularak öğrencilerin yapmış oldukları başvurular olabildiğince dikkate alınmaya çalışılmıştır. Ancak okul yönetimi, bu öğrencilerin sayısının artmasının sıkı ve normal düzeyde ilerleyen bir ders gidişatını olumsuz yönde etkilediği görüşündedir. Öğrencilerde okula düzenli gitme isteğinin olmaması ve çalışkan olmama durumunun gözlemlenmesi; ayrıca onların Almanca konuşma konusunda isteksiz davranmalarının sadece Türkçe konuşma yönünde ısrarlı davranarak bunu da bağımlılığa dönüştürmelerinin tespit edilmesi sonucunda -hantal bir anlayış çerçevesinde- bu olumsuz kanaate varılmıştır. Buna karşılık, daha yaşlı öğrenciler, hiçbir şeyden memnun değiller ve şimdiden beylik taşıyorlar. Bu veya şu gibi olaylarla ilgili rahatsız edici tedbirlerden şikayetçi oluyorlar, biraz zaman sonra da kendilerine verilen karnedeki notların yetersiz olduğunu söylüyorlar, sıra düzenini eleştiriyorlar veya birdenbire herhangi bir neden veya özür bildirmeden günlerce okula gelmiyorlar. Hatta en iyi Türkler bile sürekli Alman disiplinine uyamamaktadır.⁵³

Bu öğrenciler sürekli derslere devam etmedikleri için sınıftaki mevcut öğrenci sayısının oranı oldukça azalmaktadır. 74 Müslüman öğrenciden en az 34'ü, okulu öğrenim yılı içerisinde terk etmişlerdir. Diğer önemli bir durum da öğretmenlerin isteği konusunda ortaya çıkmaktadır. Bu istek, Türk öğrenci sayısının sınırlandırılması veya en azından yükselmesinin önüne geçilmesidir. Diğer bir tehlike de öğrencilerde gözlemediğimiz ahlaki tehlikedir. Bu nedenle bu konuya ilişkin olarak tekraren cezalar vermek zorunda kaldık. 12-14 yaş arasındaki öğrencilerden meydana gelen özel sınıflar, o denli ahlaki erozyona uğramıştı ki ders esnasında ahlaksız broşürler okunuyordu veya cinsel içerikli albümler elden ele dolaştırılıyordu.⁵⁴

51 Gencer, *a.g.e.*, s.685.

52 Bundesarchiv, R 901,39562, 1914/15:4; Gencer, *a.g.e.*, s.682.

53 PAAA, R 62811, 1915/1916, s.1-2.

54 PAAA, R 62811, 1915/1916, s.2-3.

Genel olarak subay çocuklarının okuldan sıkça ayrılması ve bu yılın sonunda 3, 4 ve 5'inci özel sınıftaki 17-18 yaşındaki öğrencilerin askere çağırılması, biraz rahatsız edici olmuştur. Türk ve Yunan (Rum) öğrenciler, eğitimlerinden sonra Alman ve Avusturya oluşumları tarafından memnuniyetle tercüman olarak kullanılmışlardır.⁵⁵

Yasaya göre Türkçe öğretimi tüm sınıflar için zorunlu olduğundan Türkçe dersi için ders saatlerinin artırılması gerekmiştir. Buna benzer şekilde Osmanlı İmparatorluğu Tarihi dersi Türkçe, Osmanlı İmparatorluğu coğrafya dersi Almanca olarak verilmiştir.

Alman okullarının Türkiye’de önem kazanması ve ilginin giderek artması nedeniyle okulda verilen dersler önemli düzeyde geliştirilmiştir. Müfredat, temelden yeniden hazırlanmıştır. Bu yeni müfredatla okul, -İngilizceyi ders programı dışında bırakmak suretiyle- artık Almanya’daki 6 aşamalı Realschule (orta dereceli lise) ile denk hale gelmiştir. Geliştirilmiş demiryolları okullarının genel öğretim tüzüğü, 2 özel sınıfın ortadan kaldırılması sonucunda şunlardan oluşmuştur: 1 anaokulu, 3 ilkokul sınıfı ve 6 Realschule sınıfı.

Eskişehir Alman Demiryolu Okulu, kendisine dönük tanımlanan gereklilikleri yerine getirmek istemektedir. Birinci Dünya Savaşı’nın ilk yılından sonra daha fazla olmak üzere, okulda 1915/1916 öğretim yılında, geniş kapsamlı yurtseverlik propagandası etkinliği yapılmıştır. Bu amaçla harekât ve okuma salonlarının tesis edilmesi ve yönetilmesi ve Genelkurmay’a ait değişik raporların günlük olarak tercüme edilmesi, savaş filmlerinin gösterilmesi, bir okuma kulübünün kurulması, broşür ve el ilanlarının dağıtılması, savaş tahvillerine abone yapılması, savaş amaçları için para toplanması faaliyetlerinin temel çerçevesini oluşturmuştur.⁵⁶

Tablo: 6 1915/1916 Öğretim Yılı ve Tatiller

Öğretim yılı başlangıç tarihi:	2 Eylül 1915
Öğretim yılı bitiş tarihi:	2 Temmuz 1916
Noel tatili:	24 Aralık’tan 2 Ocak’a kadar
Paskalya tatili:	20-30 Nisan
Hamsin yortusu tatili:	12 Haziran (Hamsin yortusu-Pazartesi)
Okulların tatil olduğu günler:	19 Ekim Kurban Bayramı
	6 Kasım- Yeni okul binasına taşınma
	7 ve 8 Ocak Yunan ve Ermeni Noel tatili
	10 Ocak Çanakkale Zafer Bayramı
	17 Ocak Mevlit Kandili tatili
	27 Ocak Kayzer’in Doğum günü
	1 Haziran Miraç Kandili

55 PAAA, R 62811, 1915/1916, s.3.

56 PAAA, R 62811, 1915/1916, s.4-5.

Savaşın etkisi hem iç hem de dış olaylar dikkate alındığında geçen yıllara karşılaştırılmayacak düzeyde kendini belli etmiştir. Bazı derslerde yerel ağırlıklı olmak üzere sonuçlarıyla birlikte savaş olayları, durumlar, askerî ve özellikle iktisadi değerde olan yeni yapıların inşası konusunda bilgi verilmiştir. Kızılhaç ve Kızılay'ın faaliyetleri, oldukça imrenilerek izlenen savaş filmleri, mermi fabrikası, Ermenilerin tehcir edilmesi, yaşanan ildeki fiyatların sürekli artması, yan etkileriyle birlikte epidemik tifüs hastalığı; kendilerine sevinç veya acı verdiğinde doğaları gereği oldukça hassas olan çocuklar üzerinde kalıcı, iyileştirici veya hastalık verici bir etki bıraktığı kesindir.

Tablo: 7

Eskişehir Demiryolu Okulunun 1915/1916 Öğretim Yılı Haftalık Ders Saatleri İstatistiği

No	Ders adı	Özel sınıf	1. 1.Yıl	2. 2.Yıl	3. 3.Yıl	4. 4-5.Yıl	5. 6-9 Yıl	Toplam
1	Almanca	19	16	16	11	8	7	77
2	Türk Tarihi	3	3	3	3	3	3	18
3	Fransızca				6	6	6	18
4	Yunanca		3	2	2	2	-	6
5	Matematik	3	5	5	4	4	4	25
6	Geometri					1	2	3
7	Alman Tarihi					2	2	4
8	İncil Tarihi			2	2			4
9	Coğrafya	4			2	2	2	10
10	Fen	4			2	2	2	10
11	Fizik						2	2
12	Çizim					1	1	2
13	Müzik		2	2	2	2	2	8
14	Beden eğitimi erkek öğrenci	1				1	1	2
15	El işçiliği kız öğrenciler için				1	1	1	1
	Haftalık saatler	34	28	30	34	34	34	194
	Almancada	31	23	25	23	23	25	150
	Yabancı dilde	3	5	5	11	11	9	44

Kaynak: PAAA, R 62811, Eskişehir Alman Demiryolu Okulu 1915/1916 Raporu.

Tablo: 8

Eskişehir Alman Demiryolu Okulu 1915/1916 Öğretim Yılı Ders Dağılımı ve Sınıf Yönetimi

Öğretmen	Sınıfı	Ana Okulu	Özel sınıf	I. Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf	V. Sınıf
Döring 18+2						2 Müzik	2 Müzik 1 Beden Eğitimi	7 Almanca 4 Matematik 2 Geometri 2 Tarih 2 Müzik B e d e n Eğitimi 2 Fizik
Müller 30+1			19 Almanca 4 Coğrafya 1 Beden Eğ.				1 Yazım	
Garrus 28+1					16 Almanca 5 Matematik 2 İncil Tarihi	2 Feb 1 El İşçiliği 1 Yazım	1 Resim 1 El İşçiliği	1 Resim 1 El İşçiliği
Langard 30+3			3 Matema- tik		2 Müzik	6 Fransızca 2 İncil Tarihi	2 Coğrafya 6 Fransızca 2 Fen	2 Coğrafya 6 Fransızca 2 Fen
Brace 30 Saat Picard 30 Saat						11 Almanca 4 Matemati 2 Müzik 2 Tarih	8 Almanca 4 Matematik 1 Geometri 2 Tarih	
Picard 30 Saat Hemşire Hoffmann 27 Saat			3 Matema- tik	+4 16 Almanca 5 Matematik 2 Müzik		Coğrafya	2 Tarih	
İbrahim Kemal 18 Saat			2 Türkçe 1 Tarih	3 Türkçe		3 Türkçe	2 Türkçe 1 Tarih	2 Türkçe 1 Tarih
Panajoto 6 Saat				2 Yunanca		Yunanca	Yunanca	
Hamamdjian 28 Saat	Anaokul	Toplam ders						

Kaynak: PAAA, R 62811, Eskişehir Alman Demiryolu Okulu 1915/1916 Raporu.

Eskişehir Alman Demiryolu Okulu 1916/1917 yılı raporu verilerine göre bir önceki yıl yaşlı öğrencilerin yoğun şekilde okula başvurması sonucunda, bir 2. özel sınıf dikkate alınmıştır. Ancak bu sınıfa, göze çarpar şekilde çok az sayıda yaşlı erkek çocuk -31 çocuk- başvurmuştur. Böylece sınıfı doldurmak için kızların da sınıfa kaydedilmesi planlanmıştır. Ancak başvuran çocukların yaşı o kadar küçüktü ki 1. sınıfa ilişkin bir paralel sınıf açma zorunluluğu doğmuştur.

Türk öğretmen ve hocalarında, okulumuzdaki öğrenci sayısının artışı konusunda, kendi hesaplarına olmak üzere gizli bir kaygı mı bulunmaktadır? Ancak bu durum hafife alınmamalıdır. Gözler bizim üzerimizde ve bu nedenle uyanık olmaya ve şevkle okulumuzu geliştirmeye devam etmeliyiz. Böylece bu sene yeni oluşturulan 6. sınıf, bizi nihai amacımıza bir adım daha yaklaştırdı.

Raporda ilginç bir olaydan bahsedilmektedir. Okulun gelişimi ile ilgili kısımda, "Okulumuzun toplumdaki güvenilirliği değerlendirilmek istenirse Türk kız öğrenci sayısının oldukça arttığı dikkate alınmalıdır. Oldukça terbiyeli, akıllı ve çalışkan bir çocuk olan 6. sınıfın tek kız öğrencisinin, birdenbire Ekim ayında okuldan alınarak evlendirilmesi tuhaf bir olay olarak kaydedilmiştir. Sultani Okul müdürü, İç Anadolu kadınlarında pek nadir görülecek şekilde Almanca, Fransızca ve Bulgarca dillerini bilecek kadar gayet iyi eğitilmiş olan kızı, kendisine eş yaptı".⁵⁷ İfadesi yer almaktadır.

1916/1917 öğretim yılında, anaokuluna ve alt sınıflara başvurular hayli fazla olmuştur. Bu olgu, okulun geleceği açısından önemlidir. Bu şekilde öğrenciler, çok düşük yaşlarda okulda eğitim almaya başlayacak ve bu sayede temelden bilgi alacak ve Almanca konuşma beceresi gelişecektir. Bunun yanında okulun işi oldukça kolaylaşacaktır. Çünkü daha küçük yaşta çocuklar, özel sınıftaki 14-17 yaş arasındaki çocuklara nazaran okul disiplinine daha kolay uyabileceklerdir. Bu gelişmenin diğer avantajı, öğrenci yaramazlıkları azalacak ve öğrenciler temelden Alman disipliniyle yetişecektir. Bu, geçici olarak oluşturulan özel sınıfın iptal edilme vaktinin geldiği anlamına da geliyor.

15 Eylül 1916'da Albay von Hoff ve Türk Beden Eğitimi (Jimnastik) Müdürlüğünün Başkanı Selim Sırrı Bey; Eskişehir Alman Demiryolu Okulu yöneticilerinin de davetli olduğu, tüm öğretmenlerin hazır bulunduğu, şehrin tepesinin önündeki Sultani Okulunda, Türk Gençlik Tugayının Amaçları adlı bir konferans vermişlerdir.⁵⁸

Konferansın sonucunda mutasarrıf, bir genelge yayımlayarak 12-18 arası yaşta tüm Osmanlı gençlerinin haftada iki kez düzenlenecek olan jimnastik çalışmalarına ve Gençlik Tugayının yürüyüşlerine katılmasını mecburi kıldı. Bu uygulama ile ilgili olarak adı geçen raporda, "Türk ve özellikle Rum aileleri, bu uygulamayla savaşa hazırlık eğitimi yapılacağını sanıyordu ve hatta cahil bir düşüncenin ürünü olarak bu reşit olmayan çocukların savaşa gönderileceğini bile

57 PAAA, R 62811, 1916/1917, s.2.

58 PAAA, R 62811, 1916/1917, s.3.

düşünüyorlardı”⁵⁹ ifadesi yer alıyor. Ancak Osmanlı Hükümeti, reşit olmayan çocukları Birinci Dünya Savaşı’nda silahlı olarak cepheye göndermiştir.

Tablo: 9

Eskişehir Alman Demiryolu Okulu 1916/1917 Öğretim Yılı Tatilleri

Öğretim yılı başlama ve bitiş tarihi	11 Eylül 1916-30 Haziran 1917
Noel tatili	24 Aralık’tan 2 Ocak’a kadar
Paskalya tatili	6-16 Nisan
Hamsin yortusu tatili	28 Mayıs (Hamsin yortusu-Pazartesi)
Okulların tatil olduğu günler	7 Ekim Kurban Bayramı
	8 Aralık Bükreş’in Fethi Bayramı
	19 Ocak Yunan ve Ermeni Noel tatili
	27 Ocak Kayzerin Doğum günü
	22 Mart-Türk Ağaç bayramına katılım
	27 Nisan- Sultanın tahta çıkışı
	17 Mayıs-Mevlit (kandili) tatili

Kaynak: PAAA, R 62811, Eskişehir Alman Demiryolu Okulu 1915/1916 Raporu.

Birinci Dünya Savaşı’nın 3. yılında Alman dilinin Eskişehir’deki gelişimi ve değeri söz konusu edildiğinde önemli bir yol alındığı söylenebilir. Şimdiden 3. Türk erkek okulu, Almanca’yı zorunlu ders olarak vermektedir. Yeni öğretim yılında, bir kız okulunda da Almanca zorunlu ders olarak okutulacaktır. Geçen sene Almanca öğretmeni talep etmeleri, konuyla ilgili ciddi olduklarını göstermektedir. Daha önceden bildirdiğimiz, bu yılki 6. dil kursunda neredeyse sadece subaylardan, öğretmenlerden, şehirdeki memurlardan oluşan Türkler vardı. Buraya sürülen Suriyeli iş adamları tarafından da dil kursu talep edildi. Zengin Türk aileleri, genelde kız olan demiryolu okulunun yaşlı öğrencilerini evlerinde Almanca dersi versin diye tutmuşlardır.

Eskişehir Alman Demiryolu Okulundan henüz mezun olan bir Ermeni kızı, spor okulunda haftada 18 saat Almanca dersi vermiştir. Fransızlaştırılan Eskişehir’de Almanca’ya değer verilmesi, savaşın da bir kazanımıdır. Demiryolu Okulu eski öğrencileri, Almanca öğrendikleri için iyi iş yaptıklarından dolayı gayet memnunlar. Bu eski öğrencilerinden bazıları, tren istasyonunda valiz taşımakta veya rehber, tercüman olarak Alman misafirlere ve askerî personele hizmet etmektedirler. Bu örnekler, Fransızcanın yanında Almancanın konuşuluyor olmasının sadece bir süs parçası niteliğinde olmaması gerektiğini aynı zamanda maddi kazanç sağlaması gerektiğini göstermektedir.⁶⁰

59 PAAA, R 62811, 1916/1917, s.3.

60 PAAA, R 62811, 1916/1917, s.4.

Eskişehir Alman Demiryolu Okulu öğretmen kadrosu büyük çoğunlukla Almanya'dan temin edilmektedir. Okulda Alman İmparatorluğu ve Almanya elçiliği desteği ile oldukça zengin bir öğrenci ve öğretmen kütüphanesi oluşturulmuştur. Kütüphaneye bağış yolu ile gelmiş olan Karl Figdor'un Bağdat Demiryollarını konu alan "Yarının İmparatorluğu" adlı 2 ciltlik romanı, Almanya'nın demiryolu politikasını açıkça ortaya koymaktadır. Oldukça zengin ve yeni model ders araç ve gereçleri temin edilmiştir.⁶¹

4-5-6. sınıflar müzik derslerini birlikte görmüşlerdir. Yunanca görmeyen 3. sınıfın erkek öğrencileri, 4. sınıfın beden eğitim dersine katılmışlardır. Beden eğitimi dersinden kız öğrencileri muafı. Beden eğitimi dersi yerine el işçiliği dersi görmüşlerdir. 1a ve 1b sınıfındaki müzik dersinde bazen müzik yapılmış bazen de oyun oynanmıştır. İsteğe bağlı İncil tarihine bu sene, ilk kez bütün öğrenciler katılmışlardır.

Tablo: 10

Eskişehir Alman Demiryolu Okulu 1916/1917 Öğretim Yılı Sınıfların ve Derslerin Haftalık Ders Saatleri İstatistiği

No	Ders adı	1.a 1.Yıl	1.b 1.Yıl	2. 2.Yıl	3. 3.Yıl	4. 4.Yıl	5. 5-6 .Yıl	6. 7-9. Yıl	Dil kursu	Toplam
1	Almanca	17	17	15	10	9	7	7	18	100
2	Türk dili	4	4	4	4	2	2	2 (5 ve 6. Sınıflar)		20
3	Fransızca				6	6	6	6		24
4	Yunanca (fak.)	2 (b sınıfıyla beraber)	2	2	2 (2. sınıfla beraber)	2	-			6
5	Matematik	5	5	5	4	4	4	4	3	34
6	Geometri						2	2		4
7	Alman tarihi					2	2	2		6
8	Türk tarihi					1	1	1 (5.sınıfla beraber)		3
9	İncil tarihi			2	2					4
10	Coğrafya				2	2	3	3	4	14
11	Fen				2	2	2	1	4	11
12	Fizik						3	3		6
13	Çizim					1	1	1		3
14	Müzik	2	2	2	2	2	1	1		12
15	Beden eğitimi erkek öğrenciler				1	1 (3.sınıfla beraber)	1	1 (5.sınıfla beraber)	1	3
16	El işçiliği-kız öğrenciler				2	2	2	2	2 (hepsi beraber)	10
	Haftalık saat	30	30	30	34	34	34	34	34	260
	Almanca	24	24	24	22	23	25	25	34	201
	Yabancı dilde	6	6	6	12	11	9	9		59

Kaynak: PAAA, R 62811, Eskişehir Alman Demiryolları Okulunun 1916/1917 Öğretim yılına ilişkin yıllık raporu, 31 Ağustos 1917, No:380, s.17.

61 PAAA, R.62811, 1916/1917, s.5-6.

Tablo: 11

Eskişehir Alman Demiryolu Okulu 1916/1917 Öğretim Yılı Derslerin Dağılımı ve Sınıf Yönetimi

No	Öğretmen	Sınıfı	Ana okulu	1.a	1.b	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf	V. Sınıf	VI.	Dil Kursu
1	Döring 18 Saat	VI.						1 Müzik 1 Koro	1 Müzik 1 Koro	7 Alman. 4 Mat. 2 Geomet 2 Tarih 1 Müzik 1 Koro	
2	Müller 30 Saat	Dil kursu								2 Fizik	16 Almanca 4 Tarih 4 Coğrafya 4 Fen
3	Garrus 29 Saat	II.				15 Alman 5 Matematik 2 İncil Tar.	2 Fen 2 El İşçiliği	1 Resim 2 El İşçiliği	1 Resim 2 El İşçiliği	1 Resim 2 El İşçiliği	2 El İşçiliği
4	Langard 30 Saat	IV.				2 Müzik	6 Fransızca	6 Fransızca	6 Fransızca	3 Coğrafya 6 Fran. 1 Fen	
5	Hamandjian 28 Saat	Kinder garten	Genel ders								
6	İbrahim Kemal 225	-		4 Türkçe	4 Türkçe	4 Türkçe	4 Türkçe	2 Türkçe 1 Türk Tarihi	2 Türkçe 1 Türk Tar.	2 Türkçe 1 Türk tar.	
7	Hoffmann 26 Saat	Ia		17 Alm 2 Müzik 5 Matem.	2 Müzik						
8	Reinfeldt 30 Saat	Ib			17 Alm. 3 Mat.			1 Beden Eği.	7 Almanca Beden Eğit.		
9	Cothodos 6 Saat	-		2 Yunanca	2 Yunanc	2 Yunanca	2 Yunanca	2 Yunanca			
10	Meier 30 Saat	III				10 Almanca 4 Matematik 2 Coğrafya 2 İncil Tarihi 2 Müzik	2 Tarih 2 Fen				3 Matematik 2 Yazım 1 Beden Eğitimi
11	Witzel 30 Saat	V.				1 Beden Eğit.	9 Almanca 4 Matematik 2 Coğrafya 2 Müzik	2 Gemetri 4 Matematik 4 Coğrafya 2 Fizik 2 Tarih 2 Fen			

Kaynak: PAAA, R 62811, Eskişehir Alman Demiryolları Okulunun 1916/1917 Öğretim Yılına İlişkin Yıllık Raporu, 31 Ağustos 1917, No:380, s.19-20.

Türk-Alman Cemiyeti (Derneği) Genel Sekreteri Dr. Schairer, 18 ve 19 Nisan 1917 tarihinde Eskişehir’de bulunan Eskişehir Alman Demiryolu Okulunu ziyareti ile ilgili bir raporu Alman Dışişleri Bakanlığı’na göndermiştir. Dr. Schairer, raporunda, “Eskişehir’de bulunan küçük Alman kolonisinin en mümtaz üyelerinden birisi olarak vasıl olduktan hemen sonra kendisini ziyaretimi yaptığım Alman Demiryolu Okul Müdürü Bay Döring, büyük bir muhabbet göstererek sadece okul binasını gezmemizi aynı zamanda da muhtelif sınıflardaki dersin işleniş hakkında bir intiba edinmemizi teklif etti. Eskişehir’de yaptığım son ziyaretlerin üstünden sekiz yıl geçmişti, o zamanlar bay Döring daha müdür olmamıştı; ama ondan kısa bir süre sonra Eskişehir’e avdet etmişti”. İfadelerinin ardından Okul Müdürü Bay Döring’in okula yaptığı hizmetlerden bahsederek ilk geldiğinde bu okulun 72 öğrencisi olduğunu, şimdi ise 300’ün üzerinde olduğunu bildiriyor. Ayrıca Eskişehir’de bulunan Eskişehir Alman Demiryolu Okulunun şu an yegâne Avrupa Eğitim Kurumu olduğundan bahsederek bu onurun Küçük Asya’nın kalbinde Alman davasının ilerlemesi için büyük bir donanımla mücehhez yorulma bilmez gayreti ve büyük organizasyon yeteneği ile bay Döring’e ait olduğunu söylemektedir. Dr. Schairer, raporun devamında, “Bundan dolayı bu Alman eğitim müessesine o kadar çok kabul edilme talebi var ve izdiham o kadar büyük ki maalesef bütün taleplere cevap verilemiyor. Şarkta hiçbir eğitim kurumunda mevcut olmadığı anaokulunda bugünden 50 çocuk var.” diyor.⁶²

Raporun son kısmında okulun geleceğine ait görüşler yer almaktadır. Burada Alman okullarının büyütülüp genişletilmesi, yetenekli Türk çocuklarının burslu okutulması ve yatılı kısmının açılması öngörülmektedir. Hatta yatılı kısmı ile ilgili şu ilginç ifadelerle yer verilmektedir: “Yatılı okulun Alman tesirini, terbiye tesiri ikinci sırada yer alan gündüz okulunkinden daha farklı şekilde öğrenciyi telkin edeceğinden kimsenin kuşkusu olmasın.”⁶³

Eskişehir Alman Demiryolu Okulu Müdürü Bay H. Döring’in 16 Temmuz 1917 tarihli bir raporunda; “Şayet biz Alman propagandası yapmak niyetinde isek bunu esaslı yapmak zorunda olduğumuzu düşünerek maarif müfettişine sadece Sultani’de bir Alman öğretmen tarafından Almanca dersini verdirmek değil; aynı zamanda tüm dört okuldaki bütün Almanca dersini mesleki olarak eğitilmiş Alman ellere bırakmayı teklif ettim. Bu 50 haftalık ders saati için her iki orta öğretim kurumu için 1 tane erkek, Turan ve Haymana kız ilkokulu için 1 bayan öğretmen olmak üzere 2 öğretmenin düşünülmesi gerekir. Bu öneri uygulanabilir olması şartıyla en büyük bir teşekkürle kabul edildi.”⁶⁴ diyor.

Anadolu Demiryolları Şirketi Genel Müdür Vekili Franz Johannes Günther tarafından İstanbul Almanya Başkonsolosluğuna gönderilen 17 Ağustos 1917 tarihli gizli bir yazıda;

62 PAAA, R 63446, 1 Mayıs 1917.

63 PAAA, R 63446, 1 Mayıs 1917.

64 PAAA, R 63446, 16.07.1917.

“Bir Osmanlı şirketine bağlı bir Alman okulu olan demiryolu okulumuzun hukuki konumu, kapitülasyonların ilgası ve yeni Maarif Kanununun uygulamaya gitmesinden sonra, mutlu bir şekilde elde edilen bu kazanımı, bundan böyle sıkıntı verecek bir denemeye maruz bırakmamak istemeyeceğimiz derecede müşkül duruma geldi. Gün gelir herhangi inisiyatif kullanan enerjik bir il maarif idaresi, -itiraf edelim- hukuki olarak muğlak olan bu şartlara, ilişkilere bir son verebilir, böylece günden güne daha da sınırlı tahdit edilmiş propaganda çalışmasından elde edilen faydadan çok bugüne kadar iyi inkişaf eden umumi teşebbüsümüze daha ağır zarar ve ziyan gelmesinden korkulması gerekir. Ayrıca, demiryolu şirketi olarak hiçbir açıdan artık Türkler karşısında görevimizden çevirmeyecek olan böyle bir faaliyet demiryolu işletmesine diğer ilişkilerde zorluklar çıkarmak için de kullanılabilir.”⁶⁵ şeklinde uyarılarda bulunmaktadır.

Bunun üzerine Almanya İstanbul Başkonsolosluğu, 28 Ağustos 1917 tarihli acil yazısında Eskişehir Alman Demiryolu Okulu Müdürü Bay H. Döring’in propaganda önerisine karşı çıkıp bir Osmanlı şirketince kurulan ve bakılan bir kurum olarak şimdiden Türk resmî makamları karşısında şüpheli bir pozisyona düşmenin ve bu okul aracılığı ile böyle bir propagandist faaliyet içine girme ihtimalinin zor bir durum olacağı uyarısıyla görüşünü gerekçelendirmiştir.⁶⁶

Eskişehir Alman Demiryolu Okulu, Birinci Dünya Savaşı yılları sonlarına kadar eğitim vermeyi sürdürmüştür. Osmanlı demiryolları hizmetinde görev alacak kişilerle birlikte Osmanlı sivil ve askerî bürokrasisine mensup aileler, etkin çevrelerin çocuklarının gelecekteki mühim görevler için yetiştirilmesinde rol oynamışlardır.⁶⁷ Okul yönetiminin özellikle yabancı ve gayrimüslim çevrelerin çocuklarına öncelik verdiği istatistiklerden anlaşılmaktadır. Eskişehir Alman Demiryolu Okulu mezunu Türk ve Rum öğrenciler, eğitimlerinden sonra, Alman ve Avusturya oluşumları tarafından memnuniyetle tercüman olarak kullanılmışlardır.

Eskişehir Alman Demiryolu Okulu, açık kaldığı süre içinde Anadolu ve Bağdat Demiryolu Şirketlerine Almanca bilen elemanlar yetiştirmiştir. Aynı zamanda disiplinli, Avrupa standartlarında sanayileşme alt yapısı olan bir devlet örneğinde iyi yetişmiş geleceğin Osmanlı memuru yetiştirilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı’nda kapitülasyonları kaldırmış ve sonrasında hükümetin 3 Ekim 1914 (20 Eylül 1330)’te çıkarttığı “İmtiyazat-ı Ecnebiyenin İlgası Üzerine Ecânip Hakkında İcra Olunacak Muameleye Dair Talimatname”nin 20. Maddesi ile Osmanlı’daki bütün azınlık ve ecnebi mekteplerini, Maarif Nezâreti’ne bağlamıştır.⁶⁸

65 PAAA, R 63446, 17 Ağustos 1917.

66 PAAA, R 63446, 28 Ağustos 1917.

67 Gencer. *a.g.e.*, s.680.

68 İmtiyazat-ı Ecnebiyenin İlgasından Dolayı Memurine Tebliğ Olunacak Talimatname I, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1330, ss.7-14; Sarkis Karakoç, Sicilli Kavanin, C.XI, Cihan

Osmanlı Devleti'nin aldığı bu kararlara savaş durumu sebebiyle itiraz edilmemiştir. Almanya savaşı kaybedince de okul tasfiye edilmiştir. Okulun müdürü Heinrich Döring, 17 Ekim 1918'de Eskişehir Alman Konsolosluğu memurluğuna tayin edilmiştir.⁶⁹ Böylece Almanların ekonomik ve ticari etki ile oluşturmaya çalıştıkları kültür sömürgeciliği projesi de böylece akamete uğramıştır.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde, kuruluştan itibaren ülkede bulunan gayri Müslimlere eğitim ve kültür kurumları açma ve yönetme hakkı verilmiştir. Rum, Ermeni ve Yahudilere tanınan bu haklar daha çok ilgili cemaat ve hayırseverler tarafından kullanılmış, ülkenin hemen her yerinde kilise ve havranın yanında yetimhane, okul ve hastane kurularak desteklenmiştir. Gayri Müslimlerle birlikte, Osmanlı coğrafyasında yabancı devletler de pek çok okul açmışlardır. XIX. Yüzyılın sonuna gelindiğinde, ülkedeki gayri Müslimler ve yabancıların açtığı okul sayısı 7.000 civarındadır.

Bu gayri Müslimler ve yabancı ülkelerin açtığı okullar; misyonerlik amaçları doğrultusunda, bütün ülkede Hristiyanlığı ve mezheplerini yayararak, Hristiyan çocukları eğitmiş ve onları Osmanlı bürokrasi ve diplomasisinde hâkim unsura karşı üstün hale getirmiştir. Özel yetiştirilen bu unsurlar, halkın arasına girip milli birliği bozmuş ve ülkeyi sömürge haline getirmek için zemin hazırlamışlardır.

Bu devletlerden biri de Almanya'dır. Osmanlı ülkesinde oldukça geniş ekonomik yatırımlara yönelen Almanya, Almancanın İngilizce ve Fransızca'ya karşı yaygın bir dil olarak tutunmasını; çok ırklı, çok dinli ve çok dilli bir yapıdan oluşan Osmanlı halkının ülkesindeki yabancı okullar arasında Alman okullarının da artarak yerini almasını istedi. Bu çerçevede Alman kültür propagandası uzmanları, Bağdat hattı civarında bulunan Almanya'nın hedeflediği sömürü alanını meydana getiren Osmanlı şehirlerinde okullar kurulmasını sağladılar.

Alman misyonerleri, Almanya'nın desteği ile 1852'den itibaren Osmanlı coğrafyasında hastane, yetimhane ve okul açmaya başlamıştır. Almanlar, 1871 yılında milli birliklerini kurduktan sonra daha etkili olmaya başlamış, siyasi, ekonomik ve askeri alanlardaki etkileri eğitim ve kültür alanında da görülmeye başlamıştır. Almanya, 1888'de II. Wilhelm'in iktidara gelişi ve Bağdat Demiryolları yapımını üstlenmesi ile Osmanlı'dan önemli ayrıcalıklar elde etmiştir. Böylelikle seçtikleri bölgelerde çıkarları konusunda ihtiyaç duyacağı kişileri yetiştirmek üzere yetimhane ve hastane bünyesinde Kindergarten (Çocuk

Kitaphanesi, İstanbul, 1935, s. 500; Mehmet Emin Elmacı, II. Meşrutiyet'ten Lozan'a kapitülasyonlar, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2001, ss.166-167.

69 BOA, DHEUM, 5. ŞB, 72/14, 11.M.1337/17.10.1918.

Yuvası), İptidai, Rüşdiye, İdadi, Yüksekokul ve Enstitü seviyelerinde birçok okul açmışlardır. Bunlar; İstanbul, Selanik, İzmir, Edirne, Bursa, Eskişehir, Maraş, Elâzığ, Malatya, Suriye, Beyrut, Filistin, Kudüs, Bağdat, Adana, Amasya, Urfa, Muş gibi bölgelerde genellikle yetimhane bünyesinde olmak üzere toplamda 40'ın üzerinde okul açılmıştır. Bununla birlikte Almanların, Ermeniler adına açtığı okullar bu sayıya dahil değildir.

Almanlar, Bağdat demiryolunu gerçekleştirmek uğruna bir yandan resmi olarak Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler içinde olmuşlar ve Osmanlı topraklarındaki azınlıklarla ilgilenmedikleri izlenimini vermişler, diğer yandan ise gayri resmi olarak ülkedeki her türlü azınlığı kendi yanlarına çekmek, Alman Yahudilerini Filistin topraklarına yerleştirmek, Arap Hıristiyanların, Alman misyonerleri sayesinde kendi mezheplerinin mensubu yapmak gibi faaliyetlere gizli ya da aleni destek olmuşlardır.

Almanların Osmanlı coğrafyasında okul açarak faaliyet göstermesindeki en büyük etkenlerden biri de ülkede yaşayan Ermeni nüfusu olmuştur. Almanlar, Ermenileri kendi siyasi ve ekonomik sahalarını genişletecek bir kaynak olarak görmüş ve açtıkları yetimhane, hastane ve okul gibi kurumlarda bu duruma ayrı bir önem vermişlerdir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu topraklarında açılmış olan Alman misyoner okulları, daha çok o dönemde çıkan Ermeni isyanları nedeniyle Osmanlı Devleti ile çatışmada hayatlarını kaybetmiş olan Ermenilerin yetim çocuklarına ve diğer Ermeni çocuklarına eğitim vermek amacıyla faaliyette bulunmuşlardır. Alman misyonerleri, zamanla Ermenileri Alman siyasi, kültürel ve ekonomik nüfuz sahasını genişletecek bir kaynak olarak görmüştür. Zira pek çok Alman okulunda Alman misyonerlerinin faaliyetleri sonucu Ermenilerin bir kısmı mezhep değiştirerek Protestan olmuşlardır. Bu vesilelerle Osmanlı ülkesinde kendilerine bağlı bir Ermeni varlığı oluşturmuşlardır.

Bu okullar, Osmanlı tebaası Hıristiyanların mezhebini değiştirmeye yönelik faaliyetlerde de bulunmuşlardır. Bu okullardan bir kısmı da kutsal topraklara yerleştirilmeleri için Alman hükümetleri tarafından teşvik edilmiş olan Yahudi yerleşimcilerin okulları, diğerleri ise Hz. İsa'nın dirilişine kutsal topraklarda şahitlik etmek isteyen Tempel tarikatının okullarıdır.

Osmanlı topraklarında faaliyette bulunan Alman okulları genellikle Alman demiryolu çalışanlarının, tüccarlarının ve konsolosluk memurlarının çocuklarının eğitimi için açılmış okullardır. Alman hükümetleri, Bağdat demiryolu güzergahı boyunca elçilik mensupları, tüccar ve demiryolu çalışanlarının çocukları için okul açılmasına öncelik vermiş, demiryolu güzergahı boyunca ve kutsal topraklarda Alman misyonerlerin yerleşmelerini teşvik etmiştir.

Bu okullardan biri de Anadolu'da demiryollarının kavşak noktasında bulunan Eskişehir'de açılmıştır. Anadolu Demiryolu Osman-i Şirketi, Eskişehir'de özenerek bir istasyon binası inşa etmiş ve büyük bir tamir atölyesi

kurmuştu. İstanbul-Ankara-Konya güzergâhında önemli bir merkez haline gelen Eskişehir’de Alman Philipp Holzmann Şirketince inşa edilen bu demiryolu, Eskişehir Alman Demiryolu Okulunun açılması için önemli bir faktör olmuştur. Aynı şirket, Eskişehir İstasyonu’nun hemen yanında demiryolu memurin ve amelelerinin çocuklarının terbiye ve tedrisi için bir okul inşa etmişti. Eskişehir Alman Demiryolu Okulu, Osmanlı Maarif Nezareti tarafından 21 Kasım 1896’da verilen ruhsat ile açılmıştır.

Anadolu Demiryolu Osman-i Şirketi tarafından, Alman sermaye ve teknolojisiyle inşa edilen bu okulun Anadolu ve Bağdat demiryolu inşaatının ilerlemesi ve bazı hatların işletmeye açılması ile Alman sanayi ve ticarî faaliyetlerinin gelişmesi sonucu ortaya çıkan kurum ve ödevlerin sevk ve idaresi için Almanca bilen uzman yetiştirilmesine hizmet etmiştir. Bu Alman oklunda Eskişehir’de yaşayan Almanların çocuklarının yanı sıra Osmanlı vatandaşları da eğitim görmüşlerdir.

Eskişehir Alman Demiryolu Okulu, Birinci Dünya Savaşı yılları sonlarına kadar eğitimini sürdürmüştür. Bu okul, Osmanlı demiryolları hizmetinde görev alacak kişilerle birlikte Osmanlı sivil ve askerî bürokrasisine mensup aileler ile etkin çevrelerin çocuklarının gelecekteki mühim görevler için yetiştirilmesinde rol oynamıştır. Okul yönetiminin özellikle yabancı ve gayrimüslim çevrelerin çocuklarına öncelik verdiği istatistiklerden anlaşılmaktadır. Eskişehir Alman Demiryolu Okulu mezunu Türk ve Rum öğrenciler, eğitimlerinden sonra Alman ve Avusturya oluşumları tarafından memnuniyetle tercüman olarak kullanılmışlardır.

Eskişehir Alman Demiryolu Okulu, Açık kaldığı süre içinde Anadolu ve Bağdat Demiryolu Şirketlerine Almanca bilen elemanlar yetiştirmiştir. Aynı zamanda disiplinli, Avrupa standartlarında sanayileşme alt yapısı olan bir devlet örneğinde iyi yetişmiş geleceğin Osmanlı memuru yetiştirilmeye çalışılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı başlayınca Osmanlı Devleti, 1 Ekim 1914 tarihinden itibaren kapitülasyonları kaldırmış ve sonrasında hükümetin 3 Ekim 1914 (20 Eylül 1330)’te çıkarttığı “İmtiyazat-ı Ecnebiyenin İlğası Üzerine Ecânip Hakkında İcra Olunacak Muameleye Dair Talimatname”nin 20. Maddesi ile Osmanlı’daki bütün azınlık ve ecnebî mekteplerini, Maarif Nezâretine bağlanmıştır. Osmanlı Devleti’nin aldığı bu kararlara savaş durumu sebebiyle itiraz edilmemiştir. Almanya savaşı kaybedince de okul tasfiye edilmiştir. Böylece Almanların ekonomik ve ticarî etki ile oluşturmaya çalıştıkları kültür sömürgeciliği projesi de akamete uğramıştır.

Aslında Almanlar, Osmanlı topraklarında çok daha etkin ve yoğun faaliyetlerde bulunmak istemişlerse de bunda başarılı olamamışlardır. Bunun sebebi ise Almanların, emperyalizm yarışına çok geç başlamış olmaları ve Birinci Dünya Savaşı’ndan mağlup olarak ayrılmaları ile açıklanabilir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

I.a. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, Bab-1 Ali Evrak Odası

BOA, Dahiliye Beşinci Şube (DH.EUM, 5.ŞB)

BOA, İradeler Hususi (İ.HUS.)

BOA, Şura-yı Devlet Evrakı

BOA, Yıldız Sadâret Maruzati Evrakı (YA. HUS),

I.b. Bundesarchiv (BA),

Fon No: 901, Dosya No: 39562, 39651.

I.c. Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (PAAA),

PAAA, R.62811, R.63446

II. Süreli Yayınlar

Berliner Tageblatt Zeitung.

Sabah Gazetesi.

Sicilli Kavanin

III. Kitaplar

ALBEK, Suzan, Dorylion'dan Eskişehir'e, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, Eskişehir, 1991.

ÇABUK, Mustafa, 1875-1925 Yılları Arasında Adana, Antakya, Antep, Maraş ve Mersin Bölgelerinde Misyonerlik Faaliyetleri ve Ermeni Olayları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2008.

- ÇABUK, Mustafa, Kahramanmaraş'ta Faaliyet Göstermiş Olan Misyoner Okulları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2008.
- DİNÇER, Nahid, Yabancı Özel Okullar, Er-Tu Matbaası, İstanbul, 1978.
- ELMACI, Mehmet Emin, II. Meşrutiyet'ten Lozan'a kapitülasyonlar, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2001.
- EFE, Ayla, Eskişehir Demiryolu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi SBE, Eskişehir, 1998.
- KARAKOÇ, Sarkis, Sicilli Kavanin, C.XI, Cihan Kitaphanesi, İstanbul, 1935.
- ERGİN, Osman, Türk Maarif Tarihi C.1-2, Eser Matbası, İstanbul, 1977.
- ERKAN, Pınar, Tanzimat'tan Günümüze İstanbul /Kadıköy ve Üsküdar'daki Yabancı Okullar ve Azınlık Okulları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001.
- GROTHER, Hugo, Asiatische Türkei und Die Deutschen Interessen, Flugschrift des Deutschen Vorderasien-Komitees, Halle, ads. GebaverSchwetschke Druckerei, 1913.
- HAYDAROĞLU, İlknur Polat, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- İmtiyazat-ı Ecnebiyenin İlgasından Dolayı Memurine Tebliğ Olunacak Talimatname I, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1330.
- İMBERT, Paul, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri, Türkiye'nin Meseleleri, Çev: Adnan Cemgil, Havass Yayınları, İstanbul, 1981.
- KAERGER, Karl, Kleinasien, ein deutsches Kolonisationsfeld, Berlin, 1892.
- KILIÇ, Sezen, Türk-Alman İlişkileri ve Türkiye'deki Alman Okulları (1852'den 1945'e kadar), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2005.
- KIRŞEHİRLİOĞLU, Erol, Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1963.
- MUTLU, Şamil, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999.
- ORTAYLI, İlber, Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

- ÖZYÜKSEL, Murat, Osmanlı İmparatorluğu'nda Nüfuz Mücadelesi Anadolu ve Bağdat Demiryolları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.
- ŞAHİN, M. Süreyya, Fener Patrikhanesi ve Türkiye, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980.
- SAYDAM, Abdullah, Osmanlı Medeniyeti Tarihi, Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2017.
- SCHNEIDER, Sigmund, Die deutsche Bagdadbahn und die projectirte Überbrückung des Bosphorus in ihrer Bedeutung für Weltwirtschaft und Weltverkehr, Verlagsbuchhandlung Leopold Weiss, Wien und Leipzig, 1900.
- ŞİŞMAN, Adnan, XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'nde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2006.

IV. Makaleler

- DÜHRING, E.von, "Deutschland and die Türkei", Süddeutsche Monatshefte, Eylül 1915.
- GENCER, Mustafa, "20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Anadolu'sunda Alman Okulları", Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri 12-15 Nisan 1999, İstanbul, 2001.
- KILIÇ, Sezen, "Alman Okullarında Osmanlı'ya Karşı Yetiştirilen Ermeni Çocukları", Ermeni Araştırmaları, Sayı 20-21, Kış 2005-İlkbahar 2006, ss.159-172.
- ORTAYLI, İlber "Osmanlı İmparatorluğunda Amerikan Okulları Üzerine Bazı Gözlemler", Amme İdaresi Dergisi, C.14, Sayı: 3, Ankara, 1981, ss.87-96.
- TAŞDEMİRCİ, Ersoy, "Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.10, Elâzığ, 2001, ss.13-30.

Extended Abstract

In this study, the establishment and activities of the Eskişehir Railway School in Eskişehir as a result of the railways built by Germany in the Ottoman lands and the economic, political and cultural policy followed in this framework. Our research is based on secondary research works with primary sources such as the German State Archive (Bundesarchiv), the German Foreign Ministry Archive (Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes) and the Prime Ministry Ottoman Archive.

In our study, firstly, foreign schools opened in the Ottoman geography were examined. Non-Muslims under the administration of the Ottoman Empire were also given the right to open and manage educational and cultural institutions, just like Muslims. These rights, which were first given to the Greeks, were then granted to the Armenians and Jews. These schools and institutions, like Turkish-Islamic schools and institutions, were founded and supported not by the state, but by the wealthy, philanthropists and communities. Thus, just as there was a school and a madrasah next to every mosque, there were non-Muslim schools next to every church and synagogue.

The second group of foreign schools opened in the Ottoman country are the schools opened by European states. The beginning of the opening of these schools in Turkey dates back to the capitulations signed between France and the Ottoman Empire in 1536. Capitulations, which were not harmful and even beneficial in the periods when the Ottoman Empire was strong, started to work against them as of the 18th century. The situation was completely reversed in the period when Europe was liberated from the oppression of the church, the capitalist spirit was developed, and science and technology had a new progress and enlightenment. Now, the Ottoman country has become a paradise for foreign schools and non-Muslim schools, as well as a free raw material market and a trade center where foreigners can earn unconditionally.

The purpose of foreign schools was to spread Christianity and sects, especially in Asia and Africa, to educate Christian children and to make them superior to the dominant element, to break the national unity by entering among the people, to prepare the ground for colonizing the country, and to cause the emergence of elements hostile to innovation movements. With the declaration

of Tanzimat and Islahat edicts, foreigners; They tried to achieve their missionary activity goals by opening more schools across the country and using the field of education.

In 1583, the French schools were the most crowded among the foreign schools opened by the French for the first time and then by other states. However, recent research shows that American schools, which first began to open in 1824, are the most crowded. For example, in 1886, there were nearly 400 American schools in the Ottoman country. It is understood from the researches that this situation is due to the fact that minority schools are under the patronage of the USA.

Western states have used foreign schools, which are the products of capitulations, as a means for both the development of the cultural identities of the minorities and their gaining their political independence, as well as the realization of their political and economic ambitions on the Ottoman Empire. The right to education in their own language, religion and culture and the right to live as a community, which the Ottoman State first recognized as a blessing to the minorities, became a weapon used against the political unity and existence of the Empire with the encouragement and support of the western states in parallel with the weakening of the state. The support it provided paved the way for minorities to gain their political independence.

XIX. In the last quarter of the century, he started to open schools in the Ottoman country in Germany. II. Since Wilhelm came to power in 1888, Germany's aim in foreign policy was to get ahead of Britain in the colonial race. For this purpose, Germany got closer to the Ottoman Empire. XIX. Towards the end of the century, Germany became the Ottoman Empire's closest ally in Europe. Thus, it aimed to use the geopolitical position of the Ottoman Empire on the one hand and raw material resources on the other. For this, Baghdad launched the railway project and received many concessions from the Ottoman Empire in order to realize this line. On the one hand, the Germans opened licensed or unlicensed schools for the children of Baghdad railway workers, which could be regarded as official, on the other hand, they opened unlicensed missionary orphanages and schools.

Germany was trying to shape these countries by transferring its cultural, diplomatic and ideological understanding to the countries it invested in. Germany, which turned to quite large economic investments in the Ottoman country, wanted German to be used as a more common language than English and French, and to include German schools among the foreign schools in the country of the Ottoman people, which consisted of a multi-ethnic, multi-religious and multilingual structure, and then the number of these schools should be increased.

German cultural propaganda experts insisted that schools be established in Ottoman cities around the Baghdad line, which formed the area of exploitation targeted by Germany. These schools were deemed necessary to train Ottoman youth who would assist the activities needed by German interests and economic institutions in the Near East. The German propagandists of the age did not consider these schools as a means of religious propaganda; they even strongly avoided it and suggested that these institutions prioritize and serve the spread of economic and political influence.

Considering the suggestions of the German propagandists, the Germans opened schools, hospitals and orphanages around the Anatolian and Baghdad railways, which were within their economic activity area, in order to raise the Ottoman youth they needed. One of these schools is the Eskişehir German Railway School in Eskişehir, which is accepted as the junction point of the Baghdad railway line, and started its activities in 1898 after obtaining its license on 21 November 1896. The school was opened by Anadolu Railway Osmani Company next to Eskişehir station for the education and training of the children of railway officers and workers. The Germans admitted non-Muslim children to their schools as well as educating the children of Europeans working on the railway construction site.

In this study, the purpose of establishment, management and operation of this school, which operated until the end of the First World War, and its educational content and programs were discussed together. When the First World War started, the capitulations were abolished by the Ottoman administration and subsequently the privileges given to foreigners were abolished and all minority and foreign schools were attached to the Ministry of Education. These decisions taken by the Ottoman State were not subject to much objection due to the war situation. When Germany lost the war, the school was liquidated.